

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Sosyal Psikoloji Bilim Dalı

**PSİKOLOJİK DIŞLANMA, SOSYAL DIŞLANMA VE SOSYAL
REDDİLMENİN TEHDİT EDİLEN İHTİYAÇLAR VE DIŞLANMA
TEPKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

Kadriye Beren Kandemir

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2011

PSİKOLOJİK DIŞLANMA, SOSYAL DIŞLANMA VE SOSYAL REDDEDİLMENİN TEHDİT
EDİLEN İHTİYAÇLAR VE DIŞLANMA TEPKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Kadriye Beren Kandemir

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Sosyal Psikoloji Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

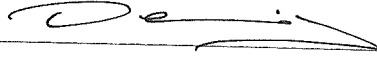
Ankara, 2011

KABUL VE ONAY

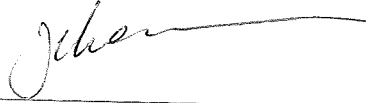
Kadriye Beren Kandemir tarafından hazırlanan "Psikolojik Dışlanma, Sosyal Dışlanma ve Sosyal Reddedilmenin Tehdit Edilen İhtiyaçlar ve Dışlanma Tepkileri Üzerindeki Etkileri" başlıklı bu çalışma, 29.06.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Orhan Aydın (Başkan)

Prof. Dr. Deniz Şahin (Danışman)

Doç. Dr. Zehra Uçanok

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan Çakın

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

29.06.2011

Kadriye Beren Kandemir

TEŞEKKÜR

Değerli hocalarım Prof. Dr. Orhan Aydın'a, Prof. Dr. Deniz Şahin'e, aileme ve tez s¼recinde yanımda olup benden desteğini esirgemeyen herkese sonsuz teőekk¼rler.

ÖZET

KANDEMİR, Kadriye Beren. *Psikolojik Dışlanma, Sosyal Dışlanma ve Sosyal Reddedilmenin Tehdit Edilen İhtiyaçlar ve Dışlanma Tepkileri Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Bu araştırma, sosyal dışlanma, psikolojik dışlanma ve sosyal reddedilmenin Aydın (2008) tarafından önerilen tanımlarına uygun dışlanma durumlarının ait olma, olumlu benlik değerine sahip olma ve kontrol ihtiyaçlarını tehdit etme düzeyleri arasında farklılıkların olup olmadığını, varsa bu farklılıkların cinsiyete bağlı olarak değişip değişmediğini ve sosyal dışlanma, psikolojik dışlanma ve sosyal reddedilmenin yol açtığı olumlu sosyal ve anti-sosyal davranışların düzeyleri arasında farklılıkların olup olmadığını, varsa bu farklılıkların cinsiyete bağlı olarak değişip değişmediğini belirlemek amacıyla yürütülmüştür.

Bu amaçla Ankara'daki farklı üniversitelerde lisans eğitimlerine devam etmekte olan 143'ü kadın, 104'ü erkek toplam 247 üniversite öğrencisine psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme tanımlarına uygun olarak hazırlanan üç farklı öyküden birinin bulunduğu formlar verilerek İhtiyaç Tehdidi Ölçeği ve Dışlanma Tepkileri Ölçeği uygulanmıştır.

Katılımcıların ait olma, kontrol ve olumlu benlik değeri ihtiyaçları üzerinde hissettikleri tehdidin, maruz kaldıkları dışlanma türü ve cinsiyetlerine bağlı olarak anlamlı fark gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla verilere 3 (sosyal dışlanma, psikolojik dışlanma, sosyal reddedilme) X 2 (kadın, erkek) araştırma desenine uygun çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonuçları Psikolojik dışlanma grubundaki katılımcıların benlik değeri ve ait olma ihtiyaçları üzerinde, reddedilme grubunda bulunan katılımcılara göre; kontrol ihtiyaçları üzerinde ise sosyal dışlanma ve reddedilme grubunda bulunan katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha fazla tehdit hissettiklerine işaret etmiştir. Diğer yandan analizlerden elde edilen sonuçlar; dışlanmaya maruz kalan kadınların ait olma, benlik değeri ve kontrol ihtiyaçları üzerinde erkeklere oranla anlamlı düzeyde daha fazla tehdit hissettiklerine işaret etmiştir.

Dışlanma yaşantısı karşısında, olumlu sosyal davranış veya anti-sosyal davranışa yönelme düzeylerinin belirlenmesi için yürütülen varyans analizleri ise dışlanmaya

maruz kalan erkeklerin, dışlanmaya maruz kalan kadınlara göre anlamlı düzeyde daha fazla anti-sosyal davranışlara yöneldiklerine işaret etmiştir.

Bulgular ilgili literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma, sosyal reddedilme

ABSTRACT

KANDEMİR, Kadriye Beren. *Effects of Ostracism, Exclusion and Rejection on Threatened Needs and Reactions to Exclusion*, M.Sc. Thesis, Ankara, 2011.

The present study was carried out to investigate the effects of ostracism, social exclusion and rejection on needs of belonging, self-esteem and control. Participants were 143 female and 104 male undergraduate students from different universities in Ankara. They were randomly assigned to social exclusion, ostracism and rejection groups which are determined by short stories which represents the suggested conditions of ostracism, rejection and exclusion. Need Threat Scale and Exclusion Reactions Scale were administered to the participants. There were 28 male, 52 female student in ostracism condition, 37 male, 45 female student in exclusion condition and 39 male and 46 female student in rejection condition.

Participants' evaluations of the perceived threat on the needs were analyzed using 2 (sex: male-female) x 3 (conditions: social exclusion-ostracism-rejection) MANOVA. The results revealed that, participants in ostracism condition perceived higher threat on their need of belonging than participants in rejection condition did. The results also revealed that, participants in ostracism condition perceived higher threat on their need of control than participants in both rejection and exclusion conditions did respectively. The results of the comparisons between male and female participants' mean scores of Need Threat Scale also revealed that female participants in all conditions perceived higher threat on their needs of belonging, self-esteem and control than male participants.

Results of the analyzes of prosocial and anti-social reactions revealed that male participants were tend to show more anti-social reactions than female participants respectively.

The results are discussed in terms of the literature related to this research.

Key Words

ostracism, exclusion, social rejection

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	vii
1.BÖLÜM : GİRİŞ	1
1.1. Dışlanmayı Açıklayan Görüşler.....	1
1.1.1. Psikolojik Dışlanma Modeli.....	3
1.1.2. Dışlanmanın Yol Açtığı Tepkiler ve Davranışsal Sonuçları.....	3
1.1.2.1. Refleksif Tepkiler.....	5
1.1.2.2. Dışlanmanın Kısa Sürede Ortaya Çıkan Davranışsal Sonuçları.....	7
1.1.2.3. Dışlanmanın Uzun Sürede Ortaya Çıkan Davranışsal Sonuçları.....	10
1.1.3. Dışlanmanın Tehdit Ettiği İhtiyaçlar.....	11
1.1.3.1. Ait Olma İhtiyacı.....	11
1.1.3.2. Olumlu Benlik Değerine Sahip Olma İhtiyacı.....	14
1.1.3.3. Kontrol İhtiyacı.....	16
1.1.3.4. Anlamlı Varoluş İhtiyacı.....	17
1.2. Dışlanma Çalışmalarında Kullanılan Paradigmalar.....	18
1.2.1. Top Atma Paradigması.....	18
1.2.2. Sanal Top Paradigması.....	19
1.2.3. Yalnız Yaşam Tahmini Paradigması.....	20
1.2.4. Tanışma Paradigması.....	20
1.3. Psikolojik Dışlanma, Sosyal Dışlanma ve Reddedilme Kavramları Arasındaki Farklılıkları Ortaya Koyma Girişimleri.....	21
1.4. Araştırmanın Amacı.....	24

2. BÖLÜM : YÖNTEM.....	27
2.1. Katılımcılar.....	27
2.2. Araştırmada Yer Alan Değişkenler ve Araştırma Deseni.....	27
2.3. Veri Toplama Araçları.....	28
2.3.1. Demografik Bilgi Formu.....	28
2.3.2. Öyküler.....	29
2.3.3. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği.....	29
2.3.4. Dışlanma Tepkileri Ölçeği.....	31
2.4. İşlem.....	32
3. BÖLÜM : BULGULAR.....	33
3.1. Örneklemin Özellikleri.....	33
3.2. Sosyal Dışlanma, Psikolojik Dışlanma ve Sosyal Reddedilmenin; Kontrol, Ait Olma ve Olumlu Benlik Değeri İhtiyaçları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulgular.....	33
3.3. Dışlanmaya Maruz Kalan Bireylerin Yöneldiği Olumlu Sosyal Davranış ve Anti-Sosyal Davranış Tepkilerine İlişkin Bulgular.....	37
4. BÖLÜM : TARTIŞMA.....	40
4.1. Sosyal Dışlanma, Psikolojik Dışlanma ve Sosyal Reddedilme ile Cinsiyetin, Kontrol, Ait Olma ve Olumlu Benlik Değeri İhtiyaçları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	40
4.2. Psikolojik Dışlanma, Sosyal Dışlanma ve Sosyal Reddedilme ile Cinsiyetin, Anti-Sosyal Davranışlar Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	45
4.3. Psikolojik Dışlanma, Sosyal Dışlanma ve Sosyal Reddedilme ile Cinsiyetin, Olumlu Sosyal Davranışlar Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	48
4.4. Sonuç.....	50
KAYNAKÇA.....	53
EKLER.....	60

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Araştırma Deseni ve Koşullara düşen Katılımcı Sayıları.....	28
Tablo 3.2.1. İhtiyaç Tehdidi Ölçeğinden Alınan Puanlara Ait Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	34
Tablo 3.2.2. Katılımcıların Kontrol, Ait Olma ve Olumlu Benlik Değeri İhtiyaçları Üzerinde Hissettikleri Tehdidin, Maruz Kaldıkları Dışlanma Türü ve Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesine İlişkin MANOVA Sonuçları.....	35
Tablo 3.2.3. Dışlanma Türü ve Cinsiyet Etkilerine Göre, İhtiyaç Tehdidi Ölçeğinden Alınan Puanlara Uygulanan Varyans Analizi Sonuçları.....	36
Tablo 3.3.1. Anti-Sosyal Davranış Eğilimine Ait Varyans Analizi Sonuçları.....	38
Tablo 3.3.2. Katılımcıların Anti-Sosyal Davranış Tepkilerine Ait Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	39

1. BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanlar sağlıklı, pozitif, etkin ve güvenli bir yaşam sürebilmek için bağlanma ihtiyacı içerisindeyler. Kendilerini yeterli hissedecekleri düzeyde benlik saygısına sahip olmalarını sağlayacak sosyal kabul ve onayı grup aidiyetiyle sağlamaya çalışmaktadırlar (Williams, 2007). Bir gruba ait olma ve diğer insanlarla tutarlı, olumlu ve tatmin edici sosyal bağlar kurma ihtiyacının bireylerin en temel gereksinimlerinden biri olduğu açıkça görülmektedir (Twenge ve Baumeister, 2005; Twenge, Ciarocco, Baumeister, DeWall ve Bartels, 2007). Bunun nedenleriyle ilgili olarak psikolojinin çeşitli alanlarından, gelişimsel, sosyal, evrimsel birçok görüş öne sürülmüştür. Bu nedenler arasında, en önemlilerinden biri kuşkusuz bireyin yaşamını sürdürebilmesi ve soyunun devamını sağlaması için diğer insanlara ihtiyacı olmasıdır. Bu bağlamda birçok araştırmacı, insanların olumlu ve tutarlı sosyal ilişkiler kurma ihtiyacı ile evrimleştiklerini öne sürmektedir (Baumeister ve Leary, 1995; Mc Donald ve Leary, 2005; Twenge, Ciarocco, Baumeister, DeWall ve Bartels, 2007; Richman ve Leary, 2009).

Diğer yandan bir gruba ait olma ve sosyal kabul görmenin bireylerin olumlu benlik değeri geliştirebilmesi açısından da önemli doğurguları vardır. Bağlantılı olduğu grupların değerli bir üyesi olma ve sosyal kabul görme bireyin olumlu benlik değerini beslerken, aksi yöndeki algılar kısa vadede huzursuzluk, gerginlik hayal kırıklığı, üzüntü ve öfke gibi olumsuz duygular yaratmaktadır. Uzun vadedeki sonuçlara bakıldığında ise, bireyin grup dışına itilmesi, benlik değerinin düşmesine ve çaresizlik, yabancılaşma duyguları, depresyon, intihar gibi oldukça ciddi psikolojik ve davranışsal sorunların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir (Baumeister, DeWall, Ciarocco ve Twenge, 2005; Williams, 2007).

Bireylerin benlik değeri ve yaşamsal süreklilik gibi konular açısından, kişiler arası ilişkilerin niteliğinde bu kadar kritik bir öneme sahip olması yönüyle, grup tarafından kabul edilme ve reddedilme olgularının neden ve sonuçları, sosyal psikologların ilgisini çeken bir konu olmuştur. Son yıllarda özellikle grup tarafından reddedilmenin yol açtığı anlık tepkiler ile uzun vadeli davranışsal sonuçları belirlemeye yönelik çok sayıda

araştırma yürütülmüştür. Ancak, bu araştırmalar gözden geçirildiğinde, grup tarafından reddedilme olgusuna işaret etmek için kullanılan kavramlar arasında bir tutarlılığın bulunmadığı, araştırmacıların kullandıkları kavramlar arasında farklılıkların olduğu, hatta aynı araştırmacıların aynı olguya işaret etmek için değişik durumlarda değişik kavramlar kullandıkları göze çarpmaktadır. Bu bağlamda en sık kullanılan kavramların psikolojik dışlanma (ostracism), sosyal dışlanma (social exclusion) ve sosyal reddedilme (social rejection) olduğu görülmektedir. Ancak, bu kavramların anlamları konusunda araştırmacılar arasında bir fikir birliğinin bulunduğu söylemek güçtür. Bazı araştırmacılar bu üç kavramın aynı olguya işaret ettiğini ve aynı anlama geldiğini düşünerek birbirlerinin yerine kullanmaktadır. (örn. Ferris, Brown, Berry ve Lian, 2008; Oaten, Williams, Jones ve Zadro, 2008). Bazı araştırmacılar ise psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme kavramlarının işaret ettikleri olgular arasında ayrıntıda bazı farklılıklar bulunduğunu düşünerek bu farklılıkların ayrıntılarının saptamaya çalışmaktadır (örn. Leary, 2005). Ancak, bu kavramların birbirleri yerine kullanılacak ölçüde örtüştükleri veya tamamen farklı olgulara işaret ettikleri konusunu açıklığa kavuşturabilecek yeterli sayıda araştırma bulunmamaktadır (Williams, 2007; Aydın, 2008).

Williams'ın (2007) dışlanmanın tehdit ettiği ihtiyaçlar konusunda yürüttüğü çalışmalardan hareketle planlanan bu araştırma, söz konusu kavramların farklı olgulara işaret edip etmediklerini görgül olarak incelemek amacıyla yürütülmüştür. Bu bölümün bundan sonraki kısımlarında, kavram ayırımı yapılmaksızın, önce dışlanma olgusunu açıklayan görüşlere, dışlanma olgusunun incelenmesinde kullanılan paradigmatlara ve dışlanmanın sonuçlarına ilişkin görgül çalışmalara yer verilecek, ardından dışlanma olgusuna işaret etmek için kullanılan kavramlar arasındaki farklılıkları ortaya koyma girişimlerinden söz edilecek, son olarak da araştırmanın amacı ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

1.1. DIŞLANMAYI AÇIKLAYAN GÖRÜŞLER

Dışlanmanın nedenlerini, yol açtığı anlık tepkileri ve kısa ve uzun dönemde ortaya çıkan sonuçlarını açıklamak üzere değişik görüş ve modeller önerilmiştir. Bu modellerin en kapsamlısı Williams'ın (2007) Psikolojik Dışlanma Modelidir. Gerek en kapsamlı model olması, gerekse bu çalışmada dışlanma olgusuna işaret etmek için kullanılan psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme kavramlarının farklı olgulara

işaret edip etmediği sorusuna yanıtının bu modelde öngörülen tehdit edilen ihtiyaçlar temelinde incelenmiş olması nedeniyle, bu model üzerinde ayrıntılı olarak durulacak, diğer görüş ve modellere bu model hakkında bilgi verilirken yeri geldiğinde değinilecektir.

1.1.1. Psikolojik Dışlanma Modeli

Williams (Williams, 1997, 2001; Williams ve Zadro, 2001) tarafından geliştirilen psikolojik dışlanma modeli (model of ostracism), psikolojik dışlanmanın tehdit ettiği ihtiyaçları, ortaya çıkardığı anlık tepkileri, kısa ve uzun vadede yol açtığı davranışsal sonuçları açıklamak üzere önerilmiştir. Bireylerin dışlanma karşısında gösterdikleri tepkilerin düzenlenmesinde rol oynayan bireysel ve ortamsal değişkenlere de yer verilen bu model 2007 yılında Williams ve Zadro tarafından gözden geçirilerek, son halini almıştır (Williams, 1997, 2001; Williams ve Zadro, 2001). Psikolojik dışlanmanın yol açtığı tepkileri, tehdit ettiği ihtiyaçları ve yol açtığı davranışsal sonuçları düzenleyen bireysel değişkenleri daha sistematik bir biçimde inceleyebilmek amacıyla psikolojik dışlanma modelinden hareketle Aydın (2008) tarafından önerilen şema Şekil 1'de gösterilmiştir.

1.1.2. Dışlanmanın Yol Açtığı Tepkiler ve Davranışsal Sonuçları

Dışlanmanın bazı durumlarda grup üyeliği statüsünü tekrar kazanılmasına ya da yeni gruplara üye olmaya yönelik olumlu sosyal davranışlara yol açması söz konusu olmakla birlikte (Twenge ve Baumeister, 2005), grup dışında tutulmanın ilk anda olumsuz tepkiler ortaya çıkaran, orta ve uzun vadede ise olumsuz davranışsal sonuçları olan sıkıntılı bir durum olduğu konusunda bir görüş birliği bulunmaktadır (VanBeest ve Williams, 2006). Psikolojik dışlanma modelinde dışlanmanın yol açtığı tepkiler ve davranışsal sonuçları refleksif tepkiler ve kısa ve uzun dönemde ortaya çıkan davranışsal sonuçlar olmak üzere üç başlık altında ele alınmaktadır.

Şekil 1. Dışlanma Modeli

DIŞLANMA ALGISI
REFLEKSİF TEPKİLER
Fizyolojik uyarılmışlık, Acı, Olumsuz duygudurum, Öfke, Üzüntü İncinmişlik duygusu, Tehdit
TEHDİT ALTINA GİREN İHTİYAÇLAR
Ait olma, Kontrol, Benlik değeri, Anlamlı varoluş
DÜZENLEYİCİ DEĞİŞKENLER
Dışlanmanın Nedenine İlişkin Yüklemeler
Kişisel ya da çevresel etkenlere yükleme, Sorumluluğu alma ya da reddetme Olayı kontrol edilebilir veya kontrol edilemez olarak niteleme Kendini veya diğerlerini suçlama
Bireysel Farklılıklar
Bağlanma tarzları, Ait olma ihtiyacı, Kontrol ihtiyacı Benlik değeri, Dehşet yönetimi
Ortamsal Değişkenler
KISA SÜRELİ TEPKİLER
Tehdit Altında Olan İhtiyacı Giderme Çabaları
Sosyal bağları kuvvetlendirme, Saldırganlık, Kendini doğrulama Kontrolü tekrar ele geçirme, Kültürel değerlere sarılma
UZUN SÜRELİ TEPKİLER
Durumu İçselleştirme
Kendini izole etme, Öğrenilmiş çaresizlik, Düşük benlik değeri, İntihar düşünceleri

düzeyleri ile katılımcıların sözel olarak rapor ettikleri stres düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu gözlenmiştir.

Dışlanma tehdidinin ortaya çıkardığı ilk tepkinin fiziksel acıya benzer bir acı duygusu olacağı ve bu duygunun evrim süreci içinde gelişen bir dışlamayı sezme mekanizması tarafından düzenlendiği görüşü MacDonald ve Leary'nin (2005) "sosyal acı" kuramında da dile getirilmektedir. MacDonald ve Leary (2005) ilk kez 1978 yılında Panksepp ve arkadaşları tarafından kullanıldığını belirttikleri "Sosyal Acı" kavramını, bireylerin ilişkide buldukları kişiler veya gruplar tarafından dışlanmaları sonucu ortaya çıkan duygusal bir tepki olarak tanımlamışlardır (akt. McDonald ve Leary, 2005). Sosyal acı kuramı çerçevesinde önerilen açıklamaya göre, bir acı yaşantısının duyum (sensation) ve duygu (affect) olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Duyum mekanizması acıya neden olan faktörün ortaya çıkardığı hasarın belirlenmesi, duygu boyutu ise acıya eşlik eden olumsuz duygu durumunun düzenlenmesini içermektedir. Duyum boyutu, rahatsız edici durumun farkına varılması ve dikkatin acı üzerine yoğunlaşmasını sağlayarak, bu durumu ortadan kaldırmaya yönelik güdülenme sağlanması işlevini taşımaktadır ve bu boyutu tetikleyen, acı duygusudur. Bu kurama göre, algılanan dışlanma tehdidi, acı duyguyu yerine, acı duygusuna neden olmakta ve bu acı duygusu dışlanma tehdidine tepki verilmesini sağlarken bireyi tehdit oluşturan uyarıcıdan kaçması için uyarmaktadır. Bu açıdan dışlanmanın ortaya çıkardığı temel duygu sosyal acı olmakla birlikte, utanma, suçluluk ya da kıskançlık gibi eşlik eden duyguların görülmesi mümkündür (McDonald ve Leary, 2005).

Psikolojik dışlanma modelinin dışlanma karşısında verilen refleksif nitelikteki ilk tepkilerin bireysel ve ortamsal değişkenlerden etkilenmediği şeklindeki savı, yukarıda sözü edilen ve çoğunlukla fizyolojik ve beyin faaliyetleri ölçümleri kullanılarak yürütülen araştırmaların yanı sıra özdeğerlendirme ölçümlerinin kullanıldığı araştırmalarla da desteklenmiştir. Williams ve Sommer (1997) tarafından yürütülen bir araştırmada dışlanma karşısında verilen tepkilerde cinsiyetlere bağlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiş ve cinsiyetler arasında, refleksif tepkiler açısından herhangi bir fark gözlenememiştir. Yapılan araştırmalar, cinsiyetin yanı sıra, sosyal kaygı düzeyi, benlik değeri, içe dönüklük-dışa dönüklük gibi bireysel, dışlanmanın iç veya dış grup tarafından yapılması ya da farkına varmadan ya da kasıtlı olarak yapılması gibi ortamsal değişkenlerin de dışlanma karşısında verilen anlık tepkiler üzerinde etkili

1.1.2.1. Refleksif tepkiler

Psikolojik dışlanma modeline göre, dışlanma algısı bireyde bir dizi otomatik tepki ortaya çıkarır. Bir dışlanma ya da dışlanma tehdidinin algılandığı ilk anda verilen bu tepkiler bireysel ve ortamsal etkenlerden bağımsız olarak herkeste görülen bir tür refleksif tepkilerdir. Bu tepkilerin en belirginini fiziksel acı niteliğindeki bir tür psikolojik acıdır. Fizyolojik uyarılmışlık durumu, olumsuz duygu durum, stres, üzüntü ve öfke, psikolojik acının yanı sıra dışlanma olayının gerçekleştiği an ve sürede verilen diğer otomatik tepkilerden bazılarıdır.

Dışlanma algısının ortaya çıkardığı ilk tepkilerin bireysel ve ortamsal değişkenlerden etkilenmemesinin nedeni evrim süreci içinde sosyal canlılarda gelişmiş olması muhtemel bir dışlanmayı önceden sezme mekanizması sonucu olmalarıdır (Williams, 1997, 2001, 2007) Bu sistemin görevi bir dışlanma olasılığı söz konusu olduğunda bireyi uyararak gerçekten bir dışlanmanın söz konusu olup olmadığını saptamak için harekete geçirmek ve gerçekten bir dışlanma söz konusu ise bu durumun üstesinden gelmek için kaynaklarını seferber etmesine yardımcı olmaktadır. Yaşamın sürdürülmesine yönelik kritik tehditleri belirleyen bu şekilde bir uyarı sistemi söz konusu olduğunda en sağlam sinyalin, fiziksel bir acı olduğu söylenebilir. Dışlanma tehdidi algılandığında, hemen verilecek bir acı sinyalinin bireyin dikkatini çekerek gerçek bir dışlanmanın söz konusu olup olmadığını belirlemesine ve gerçekten bir dışlanma veya dışlanma tehdidi söz konusu ise durumu düzeltmek için harekete geçmesine yardımcı olacaktır.

Dışlanma ya da dışlanma tehdidi karşısında verilen ilk tepkinin fiziksel acıya benzer bir acı duygusu olabileceği görüşü bazı araştırma bulgularıyla da desteklenmiştir (Dewall, Maner ve Rouby, 2009; Lieberman ve Eisenberger, 2005; MacDonald ve Leary, 2005). Eisenberger, Lieberman ve Williams (2003) tarafından fMRI ölçümleri alınarak gerçekleştirilen bir çalışmada, sanal top oyununda psikolojik dışlanma koşulunda bulunan katılımcıların beyinin fiziksel acı duyulduğunda faaliyet artışı gözlenen dorsal anterior cingulata kortekslerinde (dACC) bir faaliyet artışı saptamıştır. Dışlanmanın bilerek yapıldığı koşulda ise katılımcıların dACC bölgelerindeki faaliyetlerin yanı sıra beyinin fiziksel acı tepkisini düzenleyen sağ ventral prefrontal kortekslerinde de bir faaliyet artışı tespit edilmiştir. Ayrıca, beyinin sözü edilen bölgelerindeki faaliyet artış

olmadığını göstermiştir.(Leary, Haupt, Strausser ve Chokel, 1998; Zadro, Boland ve Richardson, 2006; Gonsalkorale ve Williams, 2007).

Özetle, dışlanma karşısında verilen ilk tepkileri fizyolojik ölçümler ve özdeğerlendirme yoluyla inceleyen araştırmaların sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, dışlanmaya ilişkin en ufak bir ipucunun bile bir acı tepkisine yol açtığına işaret etmektedir. Bu bulguların da dışlanma karşısında verilen tepkilerin bireyin dikkatini bu yöne çevirmesi ve gerekli tedbirleri almak için uyarması açısından uyum sağlayıcı bir işlevinin olduğu görüşüne destek sağladığı söylenebilir.

1.1.2.2. Dışlanmanın kısa sürede ortaya çıkan davranışsal sonuçları

Dışlanmanın kısa süreli davranışsal sonuçları ilk tepkilerin ardından ortada gerçek bir dışlanma ya da dışlanma tehlikesinin bulunduğu değerlendirilmesinin yapılmasından sonra ortaya çıkmaya başlarlar (Williams, 2007). Yapılan araştırmalar ortada gerçek bir dışlanma ya da dışlanma tehdidi bulunduğu yolundaki değerlendirmelerin ardından ortaya çıkan davranışların olumlu sosyal, anti sosyal ve kaçınmacı (nötr) sayılabilecek üç davranış kategorisinde toplanabileceğine işaret etmektedir. Bir başka anlatımla, gerçek bir dışlanma ya da dışlanma tehdidi algısı olumlu sosyal davranışlara yol açabileceği gibi, olumsuz ya da kaçınmacı davranışlara yol açabilmektedir (Molden, Lucas, Gardner, Dean ve Knowles, 2009; Williams, 2007).

Dışlayan grup ya da kişilerle yardım etme, işbirliği yapma, grup normlarına uyma, dışlayan kişilerle yeniden bağ kurmaya çalışma ve yeni, hatta ekstrem gruplara üye olma çabaları dışlanma algısının yol açtığı olumlu sosyal davranışlara verilebilecek örneklerdir. Bu tür davranışlar çoğunlukla grup üyeliği statüsünü tekrar kazanma ya da yeni gruplara üye olma isteği tarafından güdülenmektedir. Örneğin, Williams ve Somer (1997) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada psikolojik dışlanmaya maruz kalan kadınların, grup tarafından kabule yönelik olarak, grup içinde gerçekleştirilen etkinliklerde daha fazla katılmaya çalıştıklarını göstermiştir.

Baumeister ve Leary (1995) dışlanmanın bazı durumlarda olumlu sosyal davranışlara yol açabileceği yolundaki gözlemleri açıklamak üzere yeniden bağ kurma hipotezini önermişlerdir (reconnection hypothesis). Bu hipotez grup ya da diğer insanlar tarafından dışlanmanın insanlarda grupta yeniden bağ kurmaya ve grup tarafından

tekrar kabul edilmeye yönelik davranışlara yol açacağını öngörmektedir. Yeniden bağ kurma hipotezi değişik araştırma bulgularıyla desteklenmiştir (Maner, DeWall, Baumeister ve Schaller, 2007; Williams, Cheung ve Choi, 2000; Williams ve Somer, 1997).

Dışlanmanın yol açtığı olumsuz sosyal davranışlar yardım etme ve işbirliğinden kaçınmadan ilişki çatışmalarına, dışlayan kişilerden dışlayan kişilere benzer insanlara yönelik dolaylı yada doğrudan saldırganlığa kadar uzanan çok geniş bir yelpaze oluşturmaktadır (Williams, 2007). Dışlanmanın kısa dönemdeki davranışsal sonuçlarına ilişkin araştırmalar dışlanmaya maruz kalan bireylerin kişiler arası bağları kuvvetlendirme veya yeni sosyal bağlar kurmaya çalışma gibi olumlu sosyal davranışlara yönelmek yerine çoğunlukla olumsuz ve sosyal kabul açısından işlevi olmayan anti-sosyal davranışlara yöneldiklerine işaret etmektedir (Maner, DeWall, Baumeister ve Schaller, 2007).

Dışlanmanın yol açtığı kısa süreli davranışsal sonuçları bağlamında araştırmacıların üzerinde en fazla durdukları davranış dışlayan kişiye, bu kişiye benzer ya da ilgisiz kişilere yönelik doğrudan ya da dolaylı saldırganlık olmuştur. Twenge, Baumeister, Tice ve Stucke (2001) tarafından yürütülen ve beş deneyden oluşan bir araştırmada dışlanmanın hem dışlayan kişilere hem de dışlanma ile ilgisi olmayan nötr kişilere yönelik saldırgan davranışlara neden olduğu bulunmuştur. Twenge ve arkadaşlarının (2001) yanı sıra çok sayıda araştırmacı dışlanmanın saldırgan davranışlara yol açtığını gösteren bulgular rapor etmişlerdir (örn. Anatça, 2010; Warburton, Williams ve Cains, 2006). Bu araştırmaların yanı sıra, DeWall, Twenge, Gitter ve Baumeister (2009) dışlanmanın nötr düşmanca algılama eğilimini (hostile cognition bias) artırarak saldırganlığın ortaya çıkmasına katkıda bulunabileceğini gösteren bulgular elde etmişlerdir. Bu bulgular dışlanmanın kısa dönemdeki sonuçları arasında saldırganlığın önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Dışlanmanın bazı durumlarda bireyleri bozulan sosyal ilişkileri yeniden kurmaya ya da diğerlerine zarar vermeye yönelik davranışlar yerine sosyal ilişkiler açısından nötr sayılabilecek davranışlarda bulunmaya eğilimli kılabilceği belirtilmektedir. Bireyin bilişsel ve duygusal olarak kendini sosyal uyarıcılara kapatması, dışlanmanın gerçekleştiği ortamdan fiziksel olarak uzaklaşması, sosyal ilişkilerden durması, benlik

farkındalığından kaçınması bu tür nötr davranışlara verilebilecek örneklerdir (Maner ve ark., 2007; Molden ve ark., 2009; Willams, 2007).

Dışlanmanın yukarıda değinilen ve üç kategoride toplanan davranışsal sonuçları şu ya da bu biçimde diğer insanlarla ilgilidir. Değişik araştırmacılar dışlanmanın, bu tür davranışların yanı sıra, sadece dışlanan kişinin kendisini etkileyen olumsuz sonuçlarının olabileceğini belirtmektedirler. Örneğin, Baumeister, DeWall, Ciarocco ve Twenge (2005) tarafından önerilen Bilişsel Yıkım ve Benlik Düzenlenmesinin Bozulması (Cognitive Deconstruction and Self- Regulation Impairment) modeli çerçevesinde yürütülen araştırmada dışlanmanın bilişsel işlevlerin bozulmasına ve benlik düzenlemesi yetkinliğinin kaybedilmesine yol açtığına dair sonuçlar elde edilmiştir (Baumeister ve DeWall, 2005; Baumeister, Twenge ve Nuss, 2002; DeWall ve Baumeister, 2006; Oaten, Williams, Jones ve Zadro 2008; Twenge, Catanese ve Baumeister, 2003).

Psikolojik Dışlanma Modeli (Williams, 2007) dışlanmanın yol açtığı bazıları birbirine tamamen zıt gibi görülen bu davranışsal sonuçlardan hangisinin ortaya çıkacağını dışlanmanın tehdit ettiği ihtiyacın türü ile bireysel ve ortamsal etkenler tarafından belirlendiğini öngörmektedir. Yani, refleksif tepkilerin bireysel ya da ortamsal etkenlerden bağımsız olarak ortaya çıkmalarına karşın, bu tepkileri izleyen kısa dönem davranışların türü ve derecesi bireysel ve ortamsal etkenler tarafından düzenlenmektedir.

Cinsiyet dışlanmanın kısa dönemde yol açtığı davranışsal sonuçları düzenleyen bireysel değişkenler arasında önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Willams ve Sommers'in (1997) daha önce sözü edilen araştırmasında ve Ouwerkerk, Kerr, Gallucci, Van Lange, (2005) tarafından yürütülen bir diğer çalışmada dışlanma koşulunda bulunan kadın katılımcıların grup görevlerinde, bireysel görevlere kıyasla daha fazla ödünleyici davranışlarda bulduklarını ve grup görevlerinde daha fazla çaba sarf ettiklerini gösteren bulgular elde edilmiştir. Hitlan, Clifton ve DeSoto (2006) tarafından yürütülen bir başka çalışmada çalıştıkları örgütlerde kendilerini dışlanmış hisseden erkeklerin, kadınlara kıyasla daha fazla benlik değeri tehdidi hissettikleri bulunmuştur. Soylu (2010) değişik dışlanma türlerinin saldırgan davranışlar üzerindeki etkisini incelediği bir çalışmada, sosyal reddedilme koşulunda bulunan kadın katılımcıların, diğer dışlanma koşulunda bulunan kadın ve erkek katılımcılardan daha

fazla saldırgan tepkiler verdiklerini gösteren bulgular elde etmiştir. Ayrıca, Williams (2007) bir dışlanma durumunda erkek katılımcıların daha çok dışlayanları, kadın katılımcıların ise daha çok kendilerini suçladıklarını gösteren bazı araştırma bulgularından söz etmektedir. Dışlayan kişileri suçlama eğiliminin bu kişilere yönelik olumlu sosyal olmayan davranışlara yol açma olasılığının daha yüksek olduğu varsayımından hareketle, bu bulguları dışlanma karşısında erkeklerin saldırgan davranışlar sergileme olasılıklarının daha yüksek olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür.

1.1.2.3. Dışlanmanın Uzun Sürede Ortaya Çıkan Davranışsal Sonuçları

Williams (2007) dışlanmanın uzun süreli sonuçlarının önem verilen kişiler ya da gruplar tarafından sürekli olarak yok sayılma, uzun bir zaman dilimi içinde sık sık dışlanma yaşama, birden fazla grubun dışlamasına aynı anda hedef olma ya da dışlanmanın kronikleşmesi nedeniyle bireyin dışlanmayla başa çıkabilecek bilişsel ve duygusal kaynaklarının tükendiği durumlarda gözlenebileceğini belirtmektedir.

Wilson, Krueger ve Arnold (2007) tarafından yürütülen bir araştırmada 823 yetişkin 2003-2006 yılları arasında izlenmiş ve dışlanma tecrübesi yaşayan ve yalnız olan 76 katılımcıda çalışma süresi içinde Alzheimer hastalığına yakalanma riskini arttıran bunama belirtileri geliştiği gözlenmiştir. Benzer şekilde, Campbell ve arkadaşları (2006) tarafından yürütülen bir çalışmada da yalnız ve diğer bireylerle ilişkisi kısıtlı olan katılımcıların yaşla ilgili nöropatolojilere yakalanma risklerinin daha yüksek olduğu ve bilişsel kapasitelerinde de yavaşlama olduğunu gösteren bulgular elde edilmiştir. Ayrıca, yapılan bazı araştırmalar görece olarak uzun bir dışlanma geçmişi olan bireyler arasında alkol ve madde bağımlılığı, aşırı yemek yeme, dikkatsiz otomobil kullanımı ile kaygı, depresyon, düşük benlik değeri ve kendine zarar verme eğilimlerinin daha yaygın olduğunu göstermiştir (Baumeister, 1997; Twenge ve ark., 2001; Waldrip, 2007; Zhong ve Leonardelli, 2008).

Yukarıda sözü edilen araştırmalar belirli bir süre dışlanmaya hedef olmanın doğurabileceği sonuçlar hakkında bir fikir vermekle birlikte, dışlanmanın uzun sürede ortaya çıkan davranışsal sonuçları belirlemek amacıyla sistematik bir biçimde yürütülen boylamsal bir araştırma hemen hemen yok gibidir (Williams, 2007) Mevcut bilgilerin çoğu sistematik bir biçimde yürütülen boylamsal araştırmalardan çok uzun süre

dışlanmaya hedef olmuş kişilerle yapılan görüşmeler, bu kişilerin yazılı günlükleri ya da anılarının incelenmesi yoluyla elde edilmiştir. Bu yollarla elde edilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, kronik bir biçimde dışlanan bireyler bir süre sonra durumu kabullenerek içselleştirmekte ve diğerleri tarafından destek görmeyi veya arkadaş ya da arkadaşlığı kabul edilmeyi beklememektedirler . Williams (2007) bu kişilerin artık sosyal onay ve kabul görmeye yönelik olumlu sosyal davranışlar veya fark edilmeye yönelik, saldırgan anti-sosyal tepkiler göstermediklerini, onun yerine çaresizlik, değersizlik ve yabancılaşma duygularıyla kendi kendilerini psikolojik olarak dışlanmaya yöneldiklerini; böylelikle olası bir dışlanmadan kaçınma eğiliminde olduklarını belirtmektedir.

1.1.3. Dışlanmanın Tehdit Ettiği İhtiyaçlar

Williams (2007) dışlanmanın ait olma ihtiyacı, olumlu bir benlik değeri ihtiyacı, kontrol ihtiyacı ve anlamlı varoluş ihtiyacı olmak üzere dört temel insan ihtiyacı için tehdit oluşturduğunu belirtmektedir. Bir dışlanma yaşantısı, bu ihtiyaçlardan biri için tehdit oluşturabileceği gibi birden fazlası ya da tümü için tehdit oluşturabilir. Dışlanmanın grup üyeliği statüsünün tekrar kazanılmasına ya da yeni ilişkiler kurmaya yönelik olumlu sosyal davranışlara mı yoksa anti sosyal davranışlara mı yol açacağını tehdit edilen ihtiyacın türü belirlenmektedir. Williams (2007), bireysel ve ortamsal değişkenlerin düzenleyici etkilerinin olabileceğini kabul etmekle birlikte, dışlanmanın ait olma ve benlik değeri gibi ilişkisel ihtiyaçları tehdit etmesi durumunda dışlanan bireylerin genellikle ilişkisel gereksinimleri yeniden karşılamak amacıyla iş birliği yapma, yardım etme, anlama ve güven duyma gibi olumlu sosyal davranışlara yol açacağını belirtmektedir. Dışlanmanın kontrol ya da anlamlı varoluş ihtiyaçlarını tehdit ettiği durumlarda genellikle saldırganlık ve benzeri gibi olumsuz sosyal davranışlar, aynı zamanda birden fazla ihtiyacı tehdit ettiği durumlarda ise çelişkili davranışlar görülmektedir (Zadro, Williams ve Richardson, 2005; Williams, 1997, 2001, 2007).

1.1.3.1. Ait olma ihtiyacı

Diğer insanlarla olumlu ve tatmin edici sosyal bağlar kurma ihtiyacı olarak kavramsallaştırılan ait olma ihtiyacı en temel insan ihtiyaçlarından biri olarak kabul edilmektedir (Baumeister ve Leary, 1995; Twenge ve Baumeister, 2005; Twenge, Ciarocco, Baumeister, DeWall ve Bartels, 2007). Bu ihtiyacın kökeni konusunda farklı

görüşler öne sürülmüş olmakla birlikte, hayatta kalma ve soyun devamının diğer insanlarla birlikte bulunmayı gerektirmesi nedeniyle, insanların olumlu ve tutarlı sosyal ilişkiler kurma ihtiyacı ile evrimleştikleri konusunda araştırmacılar arasında genel bir görüş birliği bulunmaktadır (Baumeister ve Leary, 1995; Mc Donald ve Leary, 2005; Twenge, Ciarocco, Baumeister, DeWall ve Bartels, 2007; Richman ve Leary, 2009).

Diğer insanlarla birlikte bulunmanın hem evrimsel bir gereklilik hem de duygusal olarak istendik bir durum olduğunu öne süren Baumeister ve Leary'e (1995) göre ait olma ihtiyacı bir yandan diğer insanlarla duygusal açıdan tatmin edici ilişkiler kurma isteğini, diğer yandan da kurulan ilişkilerin bireylerin birbirlerinin refah ve iyi oluşlarının dikkate almalarını içeren bir çerçevede yürütülmesi gerekliliğini içermektedir. Gerek duygusal açıdan tatmin edici ilişkilerin kurulamaması, gerekse mevcut ilişkilerin karşılıklı refah ve iyi oluşun dikkate alınmadan yürütüldüğü yolundaki algılar, ait olma ihtiyacının tatmin olmamasına ya da tehdit altına girmesine yol açmaktadır. Dışlanma her iki açıdan da ait olma ihtiyacını tehdit eden bir durumdur.

Dışlanmanın ait olma ihtiyacını tehdit ettiği görüşü bu alanda çalışan araştırmacıların büyük bir bölümü tarafından paylaşılmaktadır (Williams ve Zadro, 2005). Bu görüş görgül araştırma bulgularıyla da desteklenmiştir. Örneğin, Williams ve arkadaşları (2002) tarafından yürütülen bir araştırmada gerçek ve sanal sosyal ortamlarda dışlanmaya hedef olmanın dört temel ihtiyaç üzerindeki etkileri karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular hem sanal hem de gerçek ortamda gerçekleşen dışlanmanın dört temel ihtiyaç üzerinde bir tehdit oluşturduğunun, ancak bu tehdidin düzeyinin, sanal ortama kıyasla, gerçek ortamda daha yüksek olduğunu göstermiştir. Lau, Mouldus ve Richardson (2009) tarafından yürütülen bir diğer araştırmada dışlanmanın dört temel ihtiyaç üzerindeki etkisi gözlemci ve dışlananın bakış açısından incelenmiş ve dışlanan katılımcıların, gözlemci konumunda olan katılımcılara göre daha fazla ihtiyaç tehdidi yaşadıklarını gösteren bulgular elde edilmiştir. Dışlanmanın ait olma ihtiyacı için bir tehdit oluşturduğu başka araştırmacılar tarafından da rapor edilmiştir (Williams ve ark., 2000; Zadro, Williams, Richardson, 2004).

Williams (2007) dışlanmanın ait olma ihtiyacını tehdit ettiği durumların anti sosyal davranışlardan çok kendini gruba tekrar kabul ettirmeye ya da yeni sosyal ilişkiler kurmaya yönelik olumlu sosyal davranışlara yol açacağını belirtmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi bir gruba ait olma ve diğer insanlarla kalıcı ve tatmin edici ilişkiler kurma

temel insan ihtiyaçlarından biridir (Baumeister ve Leary, 1995). Dolayısıyla, insanların bu ihtiyaça yönelik tehditlere karşı duyarlı olmaları ve bir tehdit algıladıklarında mevcut ilişkilerini güçlendirmek ya da yeni ilişkiler kurmak için güdülenmeleri mantıklı gibi görünmektedir.

Psikolojik dışlanma modelinin yanı sıra, Sosyal Kurgulama kuramı da, bireylerin psikolojik dışlanma sonucunda, aidiyet duygusu kazanabilmek ve benlik saygılarını yükseltebilmek adına, diğerleriyle olan sosyal etkileşimlerini artıracak ipuçlarını dikkate almalarında artış olduğu ve kabul görmek için olumlu sosyal davranışlara yönelebileceklerini öngörmektedir (Williams, 2007). Sosyal Kurgulama sistemi çerçevesinde yapılan açıklamada, bireylerin bir sosyal izleme sistemine sahip oldukları ve bu sistemin görevinin ait olma ihtiyacını izleyerek, tatmin edilmesini sağlamak olduğu görüşü öne sürülmektedir. Açlık veya susuzluk gibi temel fizyolojik ihtiyaçların giderilememesi halinde, bireyin bu ihtiyacı ile ilgili bilgilere duyarlı hale gelmesi gibi, bağlanma ihtiyacının tatmin edilememesi durumunda birey ait olma ihtiyacı ile ilgili ipuçlarına duyarlı hale gelir. Bu bilgiler bireyin, sevilmeyen, tercih edilmeyen biri olduğunu düşünmesi gibi öz değerlendirme ile ilişkili olabileceği gibi diğer insanlar arasındaki ilişkilerin sıklığı veya niteliği ile de ilgili olabilir. Örnek olarak, kişi dışlanmasına neden olduğunu düşündüğü bir faktörü elimine etmeye yönelik olarak davranıp, dışlandığı grup veya birey üzerinde bıraktığı izlenimini değiştirmeye ve ilişkinin devamını sağlamaya çalışmaya yönelebilir. Sosyal kurgulama sisteminin işlevi bireyin davranışlarını sosyal ilişkilerinde istenir bir birey olma, sosyal kabul ve grup aidiyetini sağlayacak bilgiler çerçevesinde düzenlemesini sağlamaktır (Pickett ve Gardner, 2005).

Maner ve arkadaşları (2007), insanlar dışlanma karşısında sosyal ilişkiler kurma ihtiyaçlarını karşılamak için yeni ilişkilere yönelirler şeklinde ifade edilen Yeniden Bağ Kurma Hipotezi'ni (Social Reconnection Hypothesis) test etmek amacıyla yürüttükleri bir araştırmada dışlanma koşulunda bulunan katılımcıların yeni kişilerle tanışmaya daha fazla istekli olduklarını ve bu kişileri daha fazla çekici ve arkadaşça algıladıklarını gösteren bulgular elde etmişlerdir. Dışlanan kişilerin diğerlerine karşı olumlu sosyal davranışlar sergileme eğiliminde olduklarını gösteren bu bulgulara benzer bulgular başka araştırmacılar tarafından da rapor edilmiştir (Pickett ve Gardner, 2005; Williams ve ark., 2000; Williams ve Sommer, 1997).

Ait olma ihtiyacının tehdit altına girmesinin diğer insanlara yönelik olumlu davranışlara yol açtığını gösteren çok sayıda araştırma bulunmakla birlikte, bu ihtiyacın tehdit altına girmesinin saldırgan davranışlara yol açtığını gösteren azımsanmayacak sayıda araştırma vardır (örn., Anaçta, 2010; Twenge ve ark.,2001). Hatta Maner ve arkadaşlarına (2007) göre dışlanma araştırmalarından elde edilen bulguların çoğu, dışlanmaya maruz kalan bireylerin kişiler arası bağları kuvvetlendirme veya yeni sosyal bağlar kurarak ait olma ihtiyacını gidermeye yönelik olumlu sosyal davranışlara yönelmek yerine çoğunlukla olumsuz ve sosyal kabul açısından işlevi olmayan anti-sosyal davranışlara yöneldiklerine işaret etmektedir. Dışlanma karşısında insanların olumlu sosyal davranışlardan çok saldırganlık gibi olumsuz sosyal davranışlara yönelmelerini açıklamak üzere değişik görüşler öne sürülmüştür. Örneğin, Twenge (2007) insanların daha fazla olumsuz sosyal davranışlara yönelmelerinin dışlanmanın saldırgan davranışları ketleyen mekanizmaları ortadan kaldırması ve bazı kişilik değişkenlerinin düzenleyici rolü ile açıklanabileceğini belirtmektedir. Engellenme-saldırganlık kuramından hareket eden bazı araştırmacılar ise dışlanmanın bireylerde bir engellenme duygusu yarattığı, bu engellenme duygusunun da saldırgan davranışlara yol açtığını öne sürmektedir.

1.1.3.2. Olumlu benlik değerine sahip olma ihtiyacı

Olumlu bir benlik değerine sahip olma ihtiyacının da temel insan ihtiyaçlarından biri olduğu ve bu ihtiyacın sosyal davranışlarının önemli güdüleyicileri arasında yer aldığı oldukça yaygın kabul gören bir görüştür (Williams, 2001). Dışlanmanın benlik değerini tehdit etmesinin temelinde yatan neden örtük bir biçimde bireyin yanlış bir şey yaptığı için bir davranışa hedef olduğu şeklindeki varsayımdır. Williams'a (2001) göre "dışlama, yaygın bir biçimde sapkın ya da uygun olmayan bir davranışa, bazı durumlarda da bireyi diğerlerinden farklı kılan bir özelliğe (örn. fiziksel özür, deri rengi, hastalık taşıma) karşı verilen bir tepki olarak düşünülmektedir . Dolayısıyla, dışlanma bireyde istenmeyen ya da kötü bir özellik olduğu mesajını taşımaktadır. Böyle bir mesaj benlik değeri için doğrudan tehdit oluşturmakta, bazı durumlarda bu mesaj birey tarafından içselleştirilebilmektedir. Bireyler kısa vadede bu tehdide karşı, savunma mekanizmaları kullanarak ya da kendilerinin iyi olduğunu düşündükleri özelliklerini ön plana çıkartarak direnç gösterirler. Ancak, benliğin sürekli olarak değersizleştirilmesi uzun vadede bireyin kendisi hakkında olumsuz beklentiler oluşturmalarına, benlik değerinin düşmesine ve istenmedik davranışlara yol açar" (s.61) .

Dışlanmanın olumlu benlik değerine sahip olma ihtiyacını tehdit ettiği görüşü bu alanda çalışan araştırmacıların büyük bir bölümü tarafından paylaşılmaktadır (Williams ve Zadro, 2005). Bu görüş görgül araştırma bulgularıyla da desteklenmiştir (örn., Aydın ve Şahin, 2011; Lau ve ark., 2009; Williams ve ark., 2002; Zadro ve ark., 2004).

Williams (2007), ait olma ihtiyacında olduğu gibi, dışlanmanın benlik değerini tehdit ettiği tehdit durumlarda da bireyin daha çok kendisini gruba ya da diğer insanlara kabul ettirmeye yönelik olumlu sosyal davranışlar sergileyeceğini belirtmektedir. Dışlanmanın istenmedik bir davranışa tepki olarak algılandığı (Williams, 2007) kabul edilirse, bireyin olumlu sosyal davranışlar sergileyerek diğer insanların kendisi hakkındaki görüşlerini değiştirmeye çalışması akla yakın bir olasılık gibi görünmektedir. Nitekim dışlanmanın benlik değerini tehdit ettiği durumlarda bireylerin grup içindeki statülerini tekrar kazanma ya da yeni ilişkiler kurmaya yönelik olumlu sosyal davranışlar sergilediklerini gösteren çok sayıda araştırma bulgusu vardır (Williams, 2007).

Leary ve arkadaşları (Leary, Tambor, Terdal ve Downs, 1995; Leary, 1999) tarafından önerilen Sosyometre Kuramı dışlanmanın benlik değerini tehdit ettiği durumlarda bireylerin ilişkilerini iyileştirmeye yönelik olumlu sosyal davranışlar sergilemelerinin temelde olumlu benlik değerine sahip olma ihtiyacına değil, ait olma ihtiyacına hizmet ettiğini öne sürmektedir. Kurama göre, benlik değeri; bireylerin ait olma ihtiyaçlarının tatmin edilme düzeyini ve sosyal ilişkilerinin kalitesini ölçen bir ölçme aracı işlevi görmektedir. Bireylerin sürekli benlik değerlerindeki (state self-esteem) yükselme; sosyal ilişkilerinin kalitesinde ve ait olma ihtiyacının tatmin edilme düzeyinde yükselmeye, sürekli benlik değerindeki düşme ise ilişkilerin kalitesinde ve ait olma ihtiyacının tatmin düzeyinde bir düşmeye neden olmaktadır. Leary (2000) tarafından kuram çerçevesinde savunulan açıklamaya göre, insanlarda olumlu benlik değerine sahip olma şeklinde bir ihtiyaç yoktur. İnsanlar, reddedilmekten kaçınmakta ve optimum düzeyde tatmin edici ve kabul edilebilir sosyal ilişkiler kurma ihtiyacı duymaktadırlar. Benlik değeri ise bu amacın gerçekleştirilip gerçekleştirilemediğini veya hangi düzeyde gerçekleştirildiğini gösteren bir psikolojik mekanizma olarak görev yapmaktadır (Leary, 2000; Williams, 2007).

1.1.3.3. Kontrol ihtiyacı

Ait olma ve olumlu bir benlik değerine sahip olma ihtiyaçları gibi kontrol ihtiyacının da temel bir insan ihtiyacı olduğu (örn., Heider, 1958; Bandura, 1997) ve kontrol algısının yitirmesinin öğrenilmiş çaresizlik ve depresyon (Seligman, 1975), öz-yeterlik duygusunun azalması (Bandura, 1997) gibi birçok olumsuz sonuç doğurabileceği değişik araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir. Williams (2001) dışlanmanın bireylerin sosyal etkileşimleri üzerindeki kontrol algılarını kaybetmesine yol açacağını öne sürmektedir. Williams'a (2001) göre özellikle yok sayma, farkında değilmiş gibi davranma ve tepki vermeme şeklinde gerçekleşen dışlanma hedef kişide büyük ölçüde kontrol algısı kaybına neden olmaktadır. Örneğin, bir tartışma içeren sosyal etkileşim de itici olabilir; ancak bu tür etkileşimler kontrol algısının kaybolmasına yol açmaz. Çünkü böyle bir etkileşimde hedef kişinin karşısındakine yanıt vererek ya da ortamdan uzaklaşarak etkileşimi kontrol etme şansı vardır. Yok sayma, farkında değilmiş gibi davranma ya da tepki vermeme şeklinde gerçekleşen dışlanmada ise hedef kişinin etkileşimi kontrol etme şansı bulunmamaktadır; çünkü ne yaparsa yapsın ya da ne söylerse söylesin karşıdaki kişiyi etkilemesi söz konusu olmamaktadır. Williams'ın (2001) dışlanmanın kontrol ihtiyacı için bir tehdit oluşturduğu savı görgül araştırma bulgularıyla da desteklenmiştir (örn., Lau ve ark., 2009; Williams ve ark., 2002; Zadro ve ark., 2004).

Williams (2007) dışlanmanın kontrol ihtiyacını tehdit etmesinin, ait olma ve olumlu benlik değerine sahip olma ihtiyaçlarının aksine saldırganlık ve benzeri gibi olumsuz sosyal davranışlara yol açacağını savunmaktadır. Kontrol ihtiyacının tehdit altına girmesinin ve dolayısıyla sosyal etkileşim üzerindeki kontrolün kaybedildiğine ilişkin algıların olumsuz sosyal davranışlara yol açmasının temelinde kaybolan kontrolü yeni baştan kazanma isteği yatmaktadır. Kontrol algısının tehdit altına girmesinin olumsuz sosyal davranışlara yol açacağı görüşü görgül araştırma bulgularıyla da desteklenmiştir (Williams, 2007). Örneğin, Warburton, Williams ve Cairns (2006) tarafından yürütülen bir araştırmada katılımcılar, dışlanma ve kabul olmak üzere iki koşula atanmışlardır. Bir kulaklık aracılığı ile itici sesler dinletilen katılımcılardan, bir kısmına istedikleri takdirde sesleri durdurabilecekleri söylenerek kontrol koşulu oluşturulmuştur. Daha sonra, önceden karşılaşmadıkları diğer bir katılımcı ile, tat alma konusunda yapılacak bir çalışmaya katılacakları söylenerek, katılımcılardan çok acı ve çok baharatlı bir sosu tanımadıkları bu kişiye denetmeleri istenmiş ve söz konusu diğer katılımcının acı ve

baharatlı tatlardan hoşlanmadığı belirtilmiştir. Araştırma sonucunda, dışlanmaya maruz kalan ve itici sesleri kontrol etme imkanı bulunmayan katılımcıların, daha önce karşılaşmadıkları ve dışlanmadan sorumlu olmayan, nötr bir kişiye karşı dahi yüksek düzeyde saldırganlık gösterdiklerini ortaya koyan bulgular elde edilmiştir.

1.1.3.4. Anlamli varoluş ihtiyacı

Dehşet Yönetimi Kuramı'na (Greenberg, Solomon ve Pyszczynski, 1997) göre insan davranışlarının önemli güdüleyicilerinden biri ölümlü olmanın ve varlığının bir anlam taşımadığının farkında olmanın yarattığı kaygıdır. İnsanlar, bu kurama göre, sürekli olarak ölümün yarattığı dehşet ve yaşamlarının anlamsız olma olasılığının yarattığı kaygı ile başa çıkmaya çalışmaktadır. Olumlu benlik değerine sahip olma ihtiyacının temelinde bu dehşet ve kaygı yatmaktadır. Olumlu bir benlik değeri bu dehşet ve kaygının üstesinden gelinmesine yardımcı olan temel psikolojik mekanizmadır. Çünkü, olumlu bir benlik değeri bireye varlığının bir anlam ve değer taşıdığı duygusunu vermektedir.

Williams'a (2001) göre, dikkate alınmamayı ve yok sayılmayı içermesi nedeniyle dışlanma bireylere varlıklarının her an sona erebileceğini ve bir anlam ve değer taşımadığını hatırlatmaktadır. Yani, bir anlamda, dışlanma bireylere eğer var olmasalardı hayatın nasıl bir şekil alacağını göstermekte ve kendi varlıklarının dışında da yaşamın devam edebileceği gerçeği ile yüzleştirmektedir. Dışlanmanın anlamlı varoluş ihtiyacı için bir tehdit oluşturması da bu olgudan kaynaklanmaktadır.

Williams'ın (2001) dışlanmanın anlamlı varoluş ihtiyacını tehdit edeceği görüşü görgül araştırma bulgularıyla da desteklenmiştir. Dışlanmanın temel insan ihtiyaçları için bir tehdit oluşturup oluşturmadığını belirlemek amacıyla yürütülen araştırmalarda genellikle ihtiyaçlardan herhangi biri değil, tümü birlikte ele alınmaktadır. Bu nedenle, dışlanmanın anlamlı varoluş ihtiyacını tehdit ettiğini gösteren araştırmalara örnek olarak ait olma, benlik değeri ve kontrol ihtiyaçları başlığı altında söz edilen araştırmaları vermek mümkündür (örn., Lau ve ark., 2009; Williams ve ark., 2002; Zadro, ve ark., 2004).

Williams'a (2001) göre anlamlı varoluş ihtiyacının tehdit altına girmesi, kontrol ihtiyacının tehdit altına girdiği durumlarda olduğu gibi, olumlu sosyal davranışlardan

çok olumsuz sosyal davranışlara yol açmaktadır. Bu olumsuz sosyal davranışlar varlıklarının ve değerlerinin tekrar onanmasına yöneliktir.

1.2. DIŞLANMA ÇALIŞMALARINDA KULLANILAN PARADİGMALAR

Dışlanma çalışmalarında, deneysel ortamda dışlanma durumunun değişimlenebilmesi için çeşitli paradigmalardan yararlanılmaktadır. Williams (2007) farklı senaryolar ve teknikler kullanılarak düzenlenen bu paradigmalardan kısmen de olsa araştırmalardan elde edilecek sonuçları etkileyebileceğini ve çelişkili araştırma bulgularının kullanılan paradigmalarda arasındaki farklılıklardan kaynaklanmış olabileceğini belirtmektedir. Dışlanma çalışmalarında kullanılmak amacıyla geliştirilmiş çok sayıda paradigma bulunmaktadır. Bu paradigmalardan en sık kullanılanları Top Atma (Ball-Toss), Sanal Top (Cyberball), Tanışma (Get Acquainted) ve Yalnız Yaşam Tahmini (Life Alone Prognosis) paradigmalarıdır.

1.2.1. Top Atma Paradigması

Bu paradigma Williams (1997) tarafından, kendisi tarafından sürdürülen psikolojik dışlanma çalışmalarında kullanılmak amacıyla geliştirilmiştir. Bu paradigmanın gerçekleştirilmesi için bir gerçek iki de anlaşmalı katılımcıya ihtiyaç duyulmaktadır. Gerçek katılımcılar, diğer katılımcılarla birlikte bir deneye katılmak için beklediğini düşünerek, bekleme odasına alınır. Araştırmacı bir süre sonra döneceğini ve bekleme odasından ayrılır. Bekleme sırasında anlaşmalı katılımcılardan biri odada bulunan topu aniden fark etmiş gibi yapar ve katılımcılardan birine atarak, üç katılımcı arasında devam eden bir karşılıklı top atma oyunu başlatır. Böylelikle katılımcıların birbirlerine top atıp yakaladıkları, görünüşe göre katılımcıların yer alacakları araştırmayla herhangi bir ilgisi bulunmayan bir oyun başlar. Her katılımcıya birkaç kez top atıldıktan sonra anlaşmalı katılımcılar, psikolojik dışlama koşulunu başlatarak gerçek katılımcıyı yok saymaya, ona top atmamaya başlarlar. Bu durum yaklaşık dört dakika devam eder. Aynı paradigmanın dahil etme koşulunda ise gerçek katılımcıya genelin üçte biri oranında top atılmaya devam edilir. Yaklaşık dört dakika süren bu top atma oyununun ardından gerçek katılımcılardan bağımlı değişken ölçümleri alınır (Williams, 2007).

Williams (2007), bu paradigmayı kullanarak yürüttüğü çalışmaların sonuçlarına dayanarak top atma oyununda dışlanmanın katılımcılar üzerinde oldukça güçlü etki yarattığını, dışlanma koşulunda bulunan katılımcıların öfke ve kızgınlık gibi olumsuz duygular yaşadıklarını ve ait olma, benlik saygısı ve varoluşlarına verdikleri anlamlarda, dışlanma derecesiyle doğru orantılı olarak düşme gözlendiğini belirtmektedir.

1.2.2. Sanal Top Paradigması

Williams, Cheung ve Choi (2000) tarafından geliştirilen sanal top paradigması top atma paradigmasının bir bilgisayar programı aracılığıyla sanal ortama uygulaması olarak düşünülebilir. Sanal top'un, Top Atma paradigmasından farkı bilgisayar programı üzerinden oynanması ve anlaşmalı katılımcıya gereksinim duyulmamasıdır. Bu paradigmada katılımcıya çalışmanın zihinsel görüntülemeyle ilgili olduğu söylenmektedir ve Top Atma paradigmasıyla benzer bir dışlanma yaşantısı, anlaşmalı katılımcılar yerine bilgisayar kullanılarak uygulanmaktadır. Katılımcıya, bu oyunu başka odada oturan görmediği iki katılımcıyla oynadığı söylenmektedir. Program, dışlanma koşulu için, katılımcılara oyunun başında bir ya da iki kez top gelecek, fakat oyunun sonuna kadar bir daha top kendilerine gelmeyecek şekilde düzenlenmiştir. Sosyal kabul koşulunda ise oyun boyunca top 30 ile 50 kez arasında atılmakta ve oyun boyunca katılımcıya yaklaşık üçte bir oranında top gelmektedir. Sanal top oyununun tamamlanmasının ardından katılımcılardan bağımlı değişken ölçümleri alınmaktadır.

Williams ve diğer. (2002) tarafından, Sanal Psikolojik Dışlanma paradigması çerçevesinde oluşturulan sohbet odalarının kullanıldığı bir çalışmada, katılımcıların dışlanmaya diğer katılımcılarla yüz yüze maruz kaldığı veya bilgisayar yönlendirmesi üzerinden maruz kaldığı iki koşul incelenmiş ve sanal psikolojik dışlanma ile yüz yüze ilişkilerde gerçekleştirilen psikolojik dışlanmanın kişiler üzerindeki etkilerinin farklı olup olmadığına bakılmıştır. Bu çalışma sonucunda her iki psikolojik dışlanma türünün de rahatsız edici olduğu, ancak yüz yüze ilişkilerde gerçekleşen dışlanmanın etkisinin daha güçlü olduğu görülmüştür. Araştırmacılar aradaki farkın sanal psikolojik dışlanmanın, dışlanmaya hedef olan kişilere "sanal cesaret gösterisi" olanağı sağlamasından kaynaklanmış olabileceğini belirtmişlerdir.

1.2.3. Yalnız Yaşam Tahmini Paradigması

Twenge, Baumeister, Tice ve Stucke (2001) tarafından geliştirilen "Yalnız Yaşam Tahmini" paradigmasında, katılımcılardan bir kişilik testi doldurulmaları istenmekte ve sonuçlara göre kendilerine geribildirim verileceği söylenmektedir. Testin doldurması ve araştırmacının testi değerlendirmesinin ardından katılımcılara önce içedönüklük/dışadönüklük geribildirim verilir, ardından seçkisiz olarak atandıkları koşullara göre, birer geribildirim daha verilmektedir. Bu koşullar kabul edilme/yüksek ait olma, reddedilme/düşük ait olma ve olumsuz geribildirim kontrol koşulu olarak, kazaya yatkınlık koşullarıdır.

Kabul edilme/yüksek ait olma koşulundaki katılımcılara yaşamları boyunca tutarlı arkadaşlıklara sahip olacakları ve yaşamları boyunca çevrelerinde onlarla ilgilenen insanlar bulunacağı; reddedilme/düşük ait olma koşulunda ise katılımcılara yaşamlarının sonlarında yapayalnız kalacak tipte bir kişiliğe sahip oldukları, bu tür kişilerin şu an arkadaşları ve duygusal ilişkileri olsa bile 20'li yaşların sonlarına doğru bu ilişkilerini kaybedecekleri, bu tür kişilerin birkaç defa evlilik yaşayabilecekleri ancak bu evliliklerden hiçbirinin uzun süreli olmayacağı söylenir. Kazaya yatkınlık, olumsuz geribildirim, kontrol grubunda olanlara ise yaşamları boyunca sürekli olarak kazalar ve yaralanmalar yaşayacakları şeklinde bilgiler verilmektedir (Twenge ve diğer., 2001, 2007; Williams, 2007). Geribildirim verme sürecinin tamamlanmasının ardından katılımcılardan bağımlı değişken ölçümleri alınmaktadır.

Yalnız yaşam tahmini paradigmasının dışlanmanın değişimlenmesi açısından oldukça etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü, katılımcılara kaderlerinin kaçınılmaz olduğu söylenerek, gelecekteki yaşamlarında herhangi bir değişiklik yapabileceklerini düşünme şansları ellerinden alınmakta ve yaşamları üzerinde hissettikleri kontrol duygusu tamamen ortadan kaldırılmaktadır (Warburton, Williams, Cairns, 2006; Williams, 2007).

1.2.4. Tanışma Paradigması

Nezlek, Kowalski, Leary, Blevins ve Holgate (1997) tarafından geliştirilen bu paradigmada, katılımcılar küçük gruplar halinde; hobileri, yemekler, üniversitede okudukları bölümler ve benzeri gibi çeşitli konuları tartıştıkları, 15 dakikalık bir tanışma

sürecine dahil edilirler. Tartışmaların tamamlanmasının ardından grup üyeleri birbirlerinden ayrılır ve kendilerinden daha sonra yapacakları bir görevde birlikte çalışmayı en fazla tercih ettikleri bir grup üyesinin ismini söylemeleri istenir. Aradan birkaç dakika geçtikten sonra araştırmacı katılımcılara, seçkisiz olarak atandıkları koşullara bağlı olarak; kimsenin kendileriyle çalışmak istemediği ya da herkesin kendisiyle çalışmak istediği gibi geribildirimler verir. Daha sonra, diğer paradigmalarda olduğu gibi, bağımlı değişken ölçümleri alınır.

1.3. PSİKOLOJİK, DIŞLANMA, SOSYAL DIŞLANMA VE SOSYAL REDDEDİLME KAVRAMLARI ARASINDAKİ FARKLILIKLARI ORTAYA KOYMA GİRİŞİMLERİ

Dışlanma ile ilgili çalışmalarda çoğu kez eşanlamlı olarak kullanılan psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme kavramlarının aslında farklı olgulara işaret ettiği görüşünde olan araştırmacılar bu farklılıkları ortaya koymaya yönelik çeşitli çalışmalar yürümüşlerdir (Leary, 2005; Soylu, 2010; Williams, 2007).

Leary (2005), reddedilme kavramını temel alarak, sosyal reddedilme, sosyal dışlanma, psikolojik dışlanma ve ilgili literatürde dışlanma olgusuna işaret etmek için kullanılan diğer kavramlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları dört boyut üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Bunlar, reddedilen kişi ile reddeden kişi ya da grup arasında daha önce bir ilişkinin olup olmaması (person's prior belongingness status), kişinin olumlu ya da olumsuz bir özelliği nedeniyle reddedilmesi (evaluative valence), kişiden psikolojik ya da fiziksel olarak uzaklaşmayı içerip içermemesi (behavioral disassociation) ve kişinin tamamen reddedilmesi ya da görece olarak diğerlerinden daha az tercih edilmesidir (comperative versus noncomparative judgement).

Reddedilen kişi ile reddeden kişi ya da grup arasında daha önce bir ilişkinin olup olmaması boyutu, dışlanan bireyin ile dışlayan grup ya da birey arasında dışlanma öncesinde bir ilişkisinin bulunup bulunmaması ile ilgilidir. Bu boyut üzerinde, bireyin kendisini dışlayan grup ya da birey ile bir süre ilişki içerisinde bulunup daha sonra dışlanması ve bir ilişki kurma aşamasına geçilmeden, en başta reddedilmeye maruz kalması olmak üzere iki durum üzerinde durulmaktadır. Olumlu ya da olumsuz bir özellik nedeniyle reddedilme boyutunda bireyin, grup tarafından olumsuz görülen özellikleri yüzünden mi, yoksa grup tarafından fazla olumlu bulunan özelliklerinden dolayı mı dışlandığı değerlendirilmektedir. Dışlamanın kişiden psikolojik ya da fiziksel

olarak uzaklaşmayı içerip içermemesi boyutunda, dışlayan grup ya da bireyin dışlanmaya maruz bırakılan arasında psikolojik veya fiziksel olarak bir uzaklaşma ortaya çıkıp çıkmadığına odaklanılmaktadır. Dördüncü boyut bireyin tamamen reddedilmesi ya da tercih edilmeyen kişi olmasıyla ilgilidir. Bu boyutta bireyin, grup tarafından başka bir birey veya bireylerle karşılaştırılması sonucu mu reddedildiği, yoksa herhangi bir karşılaştırma olmaksızın grup dışında tutulduğu üzerinde durulmaktadır. Diğer bir deyişle, karşılaştırmalı yargılama boyutu kişinin grup tarafından tamamen mi reddedildiği veya görece daha az tercih edilen bir üye mi olduğunu belirten boyuttur (Leary, 2005).

Leary'e (2005) göre, sosyal dışlanmada bireyin kendisini dışlayan grupla önceden bir ilişkisinin olup olmadığı belirsizdir. Birey önceden ilişki içinde olduğu bir grup tarafından dışlanmış olabileceği gibi, yeni oluşmakta olan bir grup tarafından da kabul edilmemiş olabilir. Fakat sosyal dışlanmada, dışlanan kişinin ilişkiye verdiği değerin azalması veya dışlanma gerekçesine dair bir değerlendirme bulunmamaktadır. Bu bağlamda Leary (2005) sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme kavramlarının birbirlerinin yerine kullanılmayacağını belirtmektedir.

Leary'nin (2005) değerlendirmesine göre, sosyal reddedilmede bireylerin algıladıkları ilişki değeri, arzu edilen ilişki değerinin altında olmakla birlikte, karşılaştırmalı yargılama boyutunda da bir değerlendirme taşımaktadır. Birey başka birine göre, görel olarak daha az tercih edilen bir üye olabileceği gibi, grup tarafından tamamen dışlanmış da olabilir. Diğer yandan sosyal reddedilmenin, daha önceden ilişkide bulunulan bir grup tarafından veya yeni oluşmakta olan bir grup tarafından gerçekleştirilebileceğini vurgulayan Leary, bireyle ilgili olumsuz ya da olumlu değerlendirme ve bireyle ilişkinin tamamen kesilip kesilmediği ile ilgili bilgileri de barındırması yönüyle, sosyal reddedilmenin en geniş kapsamlı dışlanma türü olduğunu savunmaktadır (Leary, 2005).

Leary (2005), psikolojik dışlanmanın dışlanmaya maruz kalan kişinin dışlanmanın kaynağından ayrılmasını içeren bir reddedilme türü olduğu görüşündedir. Psikolojik dışlanma, reddedilen kişinin grup tarafından ilişki kurulmaya değer bulunmayıp, bu kişiden psikolojik veya fiziksel olarak uzak durularak, kişinin yok sayılmasını içermektedir. Bu bağlamda reddedilmenin bir türü olmakla birlikte, reddedilmenin

yukarıda sözü edilen karşılaştırma boyutlarının yalnızca bir kısmını kapsamaktadır (Leary, 2005).

Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve reddedilme kavramları arasındaki farkı ortaya koymaya yönelik bir diğer girişim Williams (2007) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmacıya göre psikolojik dışlanmada dışlanan birey ile dışlayan birey ya da grup arasında çoğunlukla önceden bir ilişki bulunmaz. Dışlayan grup ya da birey dışladıkları bireyi yok sayar ya da bu bireyin farkında değildirler. Bu nedenle psikolojik dışlanmada, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilmeden farklı olarak, dışlayanların dışladıkları bireye karşı olumsuz bir tepkide bulunması ya da olumsuz davranışlar sergilemesi söz konusu değildir (Williams, 2007; Aydın ve diğer., 2008). Dışlanan bireye karşı verilen tepkiler olumsuz olmaktan çok onunla göz teması kurmaktan kaçınma ya da ona sözel olarak tepki vermeme şeklindedir. Diğer yandan dışlayan grup ya da birey dışladıkları bireyin farkında olmadıkları ya da yok saydıkları için onu grubun bir parçası olarak görmek ya da onunla ilişki kurmak istemediklerini açıkça dile getirmeleri söz konusu değildir. Bu nedenle, dışlanan birey gerçekten dışlanıp dışlanmadığından ya da dışlanıyorsa niçin dışlandığından emin değildir (Williams, Govan, Croker, Tyanan, Crickshank ve Lam, 2002)

Williams'a (2005) göre sosyal dışlanmada, psikolojik dışlanma ve sosyal reddedilmeden farklı olarak dışlanan birey ile dışlayan birey ya da grup arasında önceden kurulan ve belirli bir süre devam eden bir ilişki vardır. Bu ilişkinin herhangi bir noktasında dışlayan birey ya da grup dışladığı kişiye artık sevilmediğini ya da istenmediğini açıkça dile getirerek ilişkiyi bitirir. Bu açıdan bakıldığında sosyal dışlanma ile psikolojik dışlanma arasında iki fark bulunduğu söylenebilir. Sosyal dışlanmada dışlanan kişi ile dışlayanın kaynağı arasında önceden bir ilişki bulunmakta ve ilişkinin bir noktasında kaynak dışladığı kişiye artık istenmediğini açıkça dile getirmektedir. Sosyal dışlanmada, psikolojik dışlanmadan farklı olarak dışlanan bireye istenmediğinin açıkça söylenmesinin ya da belli edilmesinin söz konusu olduğu görüşü başka araştırmacılar tarafından da dile getirilmiştir (Aydın, 2008; Twenge ve ark., 2001). Sosyal dışlanma ile sosyal reddedilme arasındaki farklılıklara değinen Blackhart, Nelson, Knowles ve ve Baumeister (2009) ise, sosyal reddedilmede reddedilen kişinin reddeden kişi ya da gruba bir ilişki kurma isteğinin olduğunu, ancak sosyal dışlanmada reddedilen bireyin böyle bir istek ya da çabasının bulunmadığını belirtmektedir.

Williams (2005) sosyal reddedilmede de, psikolojik dışlanmada olduğu gibi reddeden birey ya da grup ile reddedilen birey arasında reddedilme öncesi bir ilişkinin bulunmadığını ya da kısa süreli bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir. Sosyal reddedilme ile sosyal dışlanma arasında ise reddedilen kişiye istenmediğinin açıkça belirtilmesi açısından bir benzerlik bulunmaktadır. Sosyal reddedilmede de, sosyal dışlanmada olduğu gibi, reddedilen bireye sevilmediği ya da istenilen özelliklere sahip olmadığı için kendisiyle ilişki kurulmak istemediğini açıkça dile getirilmektedir. Benzer şekilde, Blackhart ve arkadaşları da (2009), geniş kapsamlı bir kavram olarak kullanılmasına rağmen, temel olarak reddedilmenin ilişki kurmak isteğinde olan kişinin bu isteğinin açıkça geri çevrilmesini içerdiğini öne sürmektedir.

Sayıları çok sınırlı olsa da, psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme arasındaki farklılıklara ilişkin yukarıda sözü edilen kavramsal düzeydeki açıklamaların görgül olarak test edildiği bazı araştırmalar da vardır. Örneğin, Soylu (2010) tarafından yürütülen bir araştırmada, psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilmenin Williams'ın (2007) görüşlerinden hareketle Aydın (2008) tarafından önerilen tanımlarına uygun dışlanma durumlarının ortaya çıkardığı saldırganlık tepkilerinin düzeyleri arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular psikolojik dışlanmaya hedef olmanın, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilmeye hedef olmaya göre daha az saldırganlığa yol açtığını göstermiştir. Sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme karşısında verilen saldırganlık tepkilerinin düzeyleri arasında ise fark bulunmamıştır. Ayrıca, söz konusu üç dışlanma durumunun yol açtığı saldırgan davranışların düzeyinde cinsiyete bağlı farklılıklar da gözlenmiştir.

1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Dışlanma denilince bir bireyin grubun dışında tutulması ya da bir bireyin bir başka bireyle ilişki kurmaktan kaçınması durumunun anlaşılması gerektiği konusunda görüş birliği olmakla birlikte, ilgili araştırmalar gözden geçirildiğinde, dışlanma olgusuna işaret etmek için kullanılan kavramlar arasında bir tutarlılığın bulunmadığı, araştırmacıların kullandıkları kavramlar arasında farklılıkların bulunduğu, hatta aynı araştırmacıların aynı olguya işaret etmek için değişik durumlarda değişik kavramlar kullandıkları göze çarpmaktadır (Leary, 2005). Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme bu kavramlar arasında en sık kullanılanlarıdır (Williams, 2007). Bazı araştırmacılar bu kavramları birbirlerinin yerine kullanmakla birlikte (örn., Oaten, Williams, Jones ve

Zadro, 2008), bu kavramların tam anlamıyla aynı olguya işaret edip etmediği konusunda, araştırmacılar arasında bir görüş birliği bulunmamaktadır.

Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilmenin farklı durumlara işaret ettiğini savunan araştırmacılar, bu farklılıkları ortaya koymak amacıyla kavram ya da tanım düzeyinde çeşitli çalışmalar yürütmüşlerdir (örn., Leary, 2005; Richman ve Leary, 2009; Williams, 2007 (Williams, 2007; Aydın ve diğer., 2008). Ancak kavram ya da tanım düzeyinde ortaya konan farklılıkların görgül düzeyde incelendiği araştırma sayısı son derecede sınırlıdır. Dolayısıyla, psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddetme arasında kavram ve tanım düzeyinde ortaya konan farklılıkları görgül düzeyde inceleyen araştırmalara gereksinim vardır.

Daha önce de belirtildiği gibi dışlanma çalışmaları, grup dışına itilmenin bireylerin ait olma, olumlu benlik değerine sahip olma, kontrol ve anlamlı yaşam ihtiyaçlarını karşılayabilmesi açısından oldukça ciddi bir tehdit oluşturduğuna işaret etmektedir. Bu noktadan hareketle, psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma, sosyal reddedilmenin birbirlerinden farklı olgular olup olmadıklarını belirlemenin olası yollarından bir tanesinin, bu kavramların tehdit ettikleri ihtiyaçların tür ve şiddetleri arasındaki farklılıkları incelemek olduğu düşünülmüştür. Diğer yandan, Williams (2007), tehdit altına giren ihtiyacın türüne bağlı olarak dışlanmanın sosyal bağları güçlendirmeye yönelik olumlu ya da bu açıdan işlevi olmayan olumsuz davranışlara yol açabileceğini öne sürmüştü ve bu görüş bazı görgül araştırmalarla desteklenmiştir. Bu olgu göz önüne alınarak psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddetmenin farklı olgulara işaret edip etmediklerini ortaya koymanın bir diğer anti-sosyal olmayan davranışların düzeyleri arasındaki farklılıkları incelemek olabileceğine karar verilmiştir.

Yukarıda yürütülen tartışmaların ışığı altında planlanan bu araştırmada psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve reddedilmenin Williams'ın (2007) görüşlerinden hareketle Aydın (2008) tarafından önerilen tanımlarına uygun durumların ait olma, olumlu benlik değerine sahip olma, kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçları için oluşturdukları tehdidin ve yol açtıkları olumlu sosyal ve saldırgan davranışların düzeyleri arasında farklılıkların olup olmadığı incelenmiştir. Bunun yanı sıra, bazı araştırmalarda dışlanma karşısında verilen tepkiler ve tehdit edilen ihtiyaçlarda farklılıklara yol açtığı saptanması nedeniyle, olası etkisinin gözden kaçırılmaması amacıyla cinsiyet de bir değişken olarak araştırmaya dahil edilmiştir. Daha özel olarak ifade edilirse, araştırmada aşağıdaki soruların yanıtlanması amaçlanmıştır.

1. Sosyal dışlanma, psikolojik dışlanma ve sosyal reddedilmenin Aydın (2008) tarafından önerilen tanımlarına uygun dışlanma durumlarının ait olma, olumlu benlik değerine sahip olma, kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarını tehdit etme düzeyleri arasında farklılıklar var mıdır? Varsa bu farklılıklar cinsiyete bağlı olarak değişmekte midir?
2. Sosyal dışlanma, psikolojik dışlanma ve sosyal reddedilmenin Aydın (2008) tarafından önerilen tanımlarına uygun dışlanma durumlarının yol açtığı olumlu sosyal ve saldırgan davranışların düzeyleri arasında farklılıklar var mıdır? Varsa bu farklılıklar cinsiyete bağlı olarak değişmekte midir?

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1 KATILIMCILAR

Araştırmanın örneklemini Ankara'daki farklı üniversitelerde lisans eğitimlerine devam etmekte olan 143'ü kadın (%58), 104'ü erkek (%42) olmak üzere toplam 247 üniversite öğrencisinden oluşturmaktadır. Katılımcılardan 28'i erkek, 52'si kadın toplam 80 öğrenci psikolojik dışlanma, 45'i kadın, 37'si erkek toplam 82 öğrenci sosyal dışlanma ve 46'sı kadın, 39'u erkek toplam 85 öğrenci ise sosyal reddedilme koşulunda bulunmaktadır. Katılımcıların yaşları 17 ile 30 ($\bar{X} = 22$; $S = 1,90$) arasında değişmektedir.

2.2. ARAŞTIRMADA YER ALAN DEĞİŞKENLER VE ARAŞTIRMA DESENİ

Araştırmada cinsiyet ve dışlanma türü olmak üzere iki bağımsız değişken yer almaktadır. Dışlanma türü değişkeni; psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme olmak üzere üç alt kategoriden oluşmaktadır. Bu koşullar katılımcılara verilen, psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme biçiminde değişimlenmiş öykülerle sağlanmıştır.

Başlangıçta araştırmada, dördü İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'nin alt ölçeklerini oluşturan; ait olma, olumlu benlik değeri, anlamlı varoluş ve kontrol ihtiyaçları ile ikisi dışlanmaya maruz kalan bireyin yöneldiği davranış tepkileri olan olumlu sosyal davranış ve anti sosyal davranış olmak üzere toplam altı bağımlı değişkenin yer alması düşünülmüştür. Ancak İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'ne uygulanan faktör analizi sonuçlarının, anlamlı varoluş ihtiyacının ayrı bir faktör oluşturmadığını ve bu ihtiyaçla ilgili maddelerin diğer faktörler altında yer aldığını gösterdiğinden, bu ihtiyaç araştırmanın ilerleyen aşamalarında analizlere dahil edilmemiş, analizler beş bağımlı değişken üzerinden yürütülmüştür. Bu değişkenler ait olma, olumlu benlik değeri ve kontrol ihtiyaçlarına yönelik olarak algılanan tehdit ve dışlanmaya maruz kalan bireyin sosyal kabule yönelik ve çözüm odaklı yapıcı davranışlara yönelmesi şeklinde işevuruk tanımı yapılan olumlu sosyal

davranış ile olumsuz ve saldırgan tepkiler vermesi şeklinde işevuruk hale getirilen anti sosyal davranıştır. Araştırma deseni ve koşullarda bulunan katılımcı sayıları Tablo 2.1.'de verilmektedir.

Tablo 2.1. Araştırma Deseni ve Koşullara Düşen Katılımcı Sayıları

	Psikolojik Dışlanma	Sosyal Dışlanma	Reddedilme
Kadın	52	45	46
Erkek	28	37	39

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada katılımcıların eğitim düzeyi, yaş ve cinsiyetlerinin belirlenmesine yönelik demografik bilgi formu, psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme koşullarının sağlanmasına yönelik olarak ise araştırmacı tarafından değiştirilmiş kısa öyküler kullanılmıştır. Bunların yanında, dışlanmanın katılımcıların ihtiyaçları üzerinde yarattığı tehdit etkisinin belirlenmesi için İhtiyaç Tehdidi Ölçeği ve katılımcıların dışlanmaya yönelik verebilecekleri tepkilerin belirlenmesi amacıyla Dışlanma Tepkileri Ölçeği araştırmada kullanılan veri toplama araçlarıdır.

2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların yaş, eğitim durumu ve cinsiyet bilgilerinin alındığı kişisel bilgi formunda, çalışmanın amacına yönelik bir açıklama yer almaktadır. Katılımcılar tarafından verilen yanıtların toplu olarak değerlendirileceği, bireysel değerlendirme yapılmayacağı, bu nedenle yaş, eğitim durumu ve cinsiyet dışında herhangi bir kişisel bilgi istenmediği vurgulanmıştır. Bunlarla birlikte kısa öykülerin okunması ve ölçeklerin yanıtlanmasına yönelik kısa bir yönerge verilmiştir. Demografik Bilgi Formu Ek 1.'de sunulmuştur.

2.3.2. Öyküler

Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme koşullarını değiştirmek amacıyla, araştırmacı tarafından bu durumların tanımlanan özelliklerine uygun kısa öyküler hazırlanmıştır. Öyküler için verilen yönergede, katılımcılardan öyküyü, öyküde bahsedilen durumun kendi başlarına geldiğini düşünerek okumaları istenmiştir. Öykülerin hazırlanmasında, literatürde bulunan dışlanma araştırmalarında kullanılmış deney senaryoları ve Joan Rose Poulsen (2006) tarafından Michigan State Üniversitesi için hazırlanan "Coping with Social Ostracism: How differences in Coping Strategies and Aspects of the Situation Influence Outcomes for Targets of Ostracism" konulu doktora tezinde kullanılan dışlanma öykülerinden yola çıkılmıştır.

Dışlanma koşullarını değiştirmek için oluşturulan kısa öyküler, farklı bölümlerden öğrencilerin katıldığı bir seçmeli dersin final notu için değerlendirilmek üzere verilen bir proje ödevi için oluşturulan gruplar üzerinden anlatılmıştır. Bu gruplarda proje ile ilgili bir beyin fırtınası betimlenmiş ve katılımcıların kendilerini bu beyin fırtınasının içinde düşünmeleri istenmiştir. Öykülerdeki dışlanma durumları, araştırmada temel alınan tanımlar çerçevesinde; psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve reddedilme koşullarına uygun olarak üç farklı şekilde düzenlenmiştir.

Psikolojik dışlanma koşulunda, grup tarafından katılımcıya sanki orada değilmiş gibi davranılması söz konusudur. Sosyal dışlanma koşulunda ise bir süre katılımcıyla birlikte çalışan grup üyeleri, bir süre sonra kendisine artık onunla çalışmak istemediğini belirtmektedirler. Reddedilme koşulunda ise katılımcının öne sürdüğü fikirler, grup tarafından dikkate alınmayıp, kendisiyle çalışılmak istenmediği söylenmektedir.

Çalışmada kullanılan öyküler Ek 1.'de yer almaktadır.

2.3.3. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği

İhtiyaç Tehdidi Ölçeği (Need Threat Scale) Williams ve Beest (2006) tarafından psikolojik dışlanma çalışmalarında, dışlanma değişimlerinin ardından katılımcıların kontrol, ait olma, anlamlı varoluş ve olumlu benlik değeri ihtiyaçlarını ne ölçüde tehdit altında hissettiklerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekte her bir ihtiyaca yönelik

tehdit algısını ölçen beş madde bulunmakta, katılımcılar maddeleri 7 basamaklı likert tipi ölçekler üzerinden değerlendirmektedir.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Maddelerin ifade ediliş biçimlerinde öykülerde geçen olaya uygun değişiklikler yapılarak özgün hale getirilmiştir. Bu çalışmada puanlama ifadelerinin net olmasına yönelik olarak, maddeler katılımcıların değerlendirmesine 5 basamaklı ölçek üzerinden sunulmuştur (bana hiç uygun değil=1, bana uygun değil=2, kararsızım=3, bana biraz uygun=4, bana çok uygun=5).

Ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışması için 144'ü kadın 104'ü erkek toplam 248 katılımcıdan toplanan veriler uygun istatistiksel programlar kullanılarak gözden geçirilerek daha sonra puanlar z puanına dönüştürülmüştür. Bu işlem sonrasında kesme noktasının dışında kalan 1 katılımcı analiz dışında bırakılarak, çalışmaya 247 katılımcıyla devam edilmiştir.

Ölçeğin iç tutarlılığının sınanması amacıyla ölçeğin madde-toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Ölçeğin, analiz sonrası dışarıda bırakılan 2 madde çıkarılarak 18 madde üzerinden hesaplanan Cronbach Alpha güvenirliği .92'dir.

Ölçeğin faktör yapısını değerlendirmek üzere temel bileşenler analizi yapılmıştır. Yapılan temel bileşenler analizi sonucunda özdeğeri 1'den büyük olan ve varyansın %60.71'ini açıklayan üç faktör elde edilmiştir. Varimax rotasyonu kullanılarak yapılan temel bileşenler analizine göre birinci faktörün toplam varyansın % 43.63'ünü açıkladığı; ikinci faktörün toplam varyansın % 10.23'ünü açıkladığı ve son faktörün de toplam varyansın % 6.85'ini açıkladığı görülmüştür. Bu faktörler; ait olma, benlik değeri ve kontrol ihtiyaçlarının tehdit edilmesini yansıtan faktörlerdir. Maddelerin faktörlere dağılımı ve faktör yükleri Ek 3, Tablo 2'de verilmiştir. Faktörlere ait iç tutarlılık katsayıları, sırasıyla birinci faktör için .88, ikinci faktör için .83 ve üçüncü faktör için .79 olarak bulunmuştur.

Analizlerden elde edilen sonuçlara göre İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'nin araştırmada kullanılabilmesi için gerekli koşulları sağladığı belirlenmiştir.

Ölçekte bulunan ihtiyaç tehditlerine ait maddelerden alınan yüksek puanlar, o ihtiyaç üzerindeki tehdit hissinin fazlalığına işaret etmektedir. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği Ek 5'de verilmiştir.

2.3.4. Dışlanma Tepkileri Ölçeği

Katılımcıların öykülerde tanımlanan dışlanma durumları karşısında ne tür tepkiler vereceklerini belirlemek amacıyla kullanılan bu ölçek araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ölçek; dışlanma sonrasında gruba yeniden kabule yönelik çaba, sosyal onay görme ihtiyacını gidermeye yönelme gibi davranışları ölçmeye yönelik olumlu sosyal davranış alt ölçeği ve sosyal bağların zayıflaması, dışlanmanın kaynağı olan gruba yönelik saldırgan davranışlar gibi toplumsal kabul açısından işlevsel olmayan tepkileri içeren anti-sosyal davranış alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Maddeler oluşturulurken Williams (1997) tarafından geliştirilen ve 2001 yılında Williams ve Zadro tarafından gözden geçirilip bugünkü haline getirilen, Psikolojik Dışlanma Modeli'nde önerilmiş kısa süreli dışlanma tepkilerinden yola çıkılmıştır. Modelde belirtilen tepkiler, öykülerde verilen duruma uygun ifadelerle maddeleştirilerek 5 basamak üzerinden katılımcıların puanlamasına sunulmuştur (bana hiç uygun değil=1, bana uygun değil=2, kararsızım=3, bana biraz uygun=4, bana çok uygun=5).

Dışlanma Tepkileri Ölçeği'nin güvenirlik çalışması kapsamında 143 kadın, 104 erkek üniversite öğrencisinden toplanan veriler üzerinde gerekli ön işlemler yapılarak, sırasıyla madde-toplam korelasyonlarına bakılmış, Cronbach Alpha güvenirliği hesaplanmıştır.

İlk aşamada ölçeğin iç tutarlık açısından değerlendirilmesine yönelik olarak ölçekte bulunan 14 maddenin madde-toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Analiz sonucunda madde-toplam korelasyonları .20'nin altında kaldığı belirlenen iki madde ölçekten çıkarılmıştır. Bu iki madde çıkarıldıktan sonra, ölçek için 12 madde üzerinden hesaplanan Cronbach Alpha güvenirliği .80'dir.

Ölçeğin faktör yapısını değerlendirmek üzere uygulanan temel bileşenler analizi ve varimax rotasyonu sonucunda, özdeğeri 1'den büyük olan ve varyansın %49.04'ünü açıklayan iki faktör bulunmuştur. Bunlar olumlu sosyal ile saldırganlık tepkilerini temsil eden faktörler olarak nitelendirilmiştir. Maddelerin faktörlere dağılımı ve faktör yükleri

Ek 4, Tablo 3'de verilmiştir. Faktörlerin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları; olumlu sosyal davranış alt ölçeği için .75, anti-sosyal davranış alt ölçeği için .79 olarak bulunmuştur.

Analizlerden elde edilen bulgular sonucu Dışlanma Tepkileri Ölçeği'nin çalışmada kullanılması için gerekli koşulları sağladığı görülmüştür.

Dışlanma Tepkileri Ölçeği Ek 6'da verilmiştir.

2.4. İŞLEM

Uygulama aşamasında; psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve reddedilme durumlarından birini yansıtan, üç farklı sona sahip öykülerin, bir tanesini kapsayacak biçimde üç farklı form oluşturulmuştur. Ölçek formları; ilk sayfada demografik bilgilerin hemen sonrasına öyküler yerleştirilip, ardından ikinci sayfada kişilerin temel ihtiyaçları üzerinde hissettikleri tehdidin belirlenmesinde kullanılan İhtiyaç Tehdidi Ölçeği ve son sayfada da olası bir dışlanma durumunda verilebilecek tepkileri ölçen Dışlanma Tepkileri Ölçeği gelecek şekilde oluşturulmuştur. Ölçekler araştırmacı tarafından katılımcılara sınıf ortamında uygulanmıştır. Ölçekler katılımcılara karışık olarak dağıtılarak temel yönergeler açıklanmış, katılımcıların objektifliğinin etkilenmemesi açısından formlardaki öykülerin farklılığına ilişkin herhangi bir bilgi verilmemiştir. Uygulama yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

Ölçeklerin geçerlik güvenirlik çalışmaları tamamlandıktan sonra, ölçekler yeniden düzenlenerek asıl araştırmaya geçilmiştir.

Katılımcılardan toplanan veriler araştırmacı tarafından puanlanarak, uygun analiz programına aktarılmış ve verilerin analiz edilmesi aşamasına geçilmiştir.

3. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde, katılımcılardan toplanan verilere uygulanan araştırmanın amacına yönelik analizler ve analizler sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Öncelikle psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve reddedilme şeklinde belirlenen üç dışlanma grubu ve cinsiyetin; bireylerin dışlanma sonucunda, daha önce belirtilen üç temel ihtiyaç üzerinde hissettikleri tehdit algısında anlamlı bir farka yol açıp açmadığı ile ilgili bulgulara yer verilecektir. Sonrasında ise bireylerin dışlanmanın türü ve cinsiyetlerine bağlı olarak, dışlanma karşısında verdikleri tepkilerde anlamlı bir fark olup olmadığı yönündeki bulgular sunulacaktır.

3.1. ÖRNEKLEMİN ÖZELLİKLERİ

Araştırma 143'ü kadın (%57.9), 104'ü erkek (%42.1) olmak üzere toplam 247 katılımcıyla yürütülmüştür. Katılımcılardan elde edilen veriler, uygun analiz programıyla gözden geçirilmiş, dağılımın normallik sayıltısını karşıladığı belirlenmiştir. Verilerde uç değere rastlanmamış ve araştırmaya 247 katılımcının tümünün verileri dahil edilmiştir. Yaşları 17 ile 30 ($\bar{x}$: 22.02; S: 1,88) değişen 247 katılımcının tümü veri analizlerine dahil edilmiştir. Katılımcılara ve değişkenlere ait betimsel istatistikler Tablo Ek 2. Tablo 1. 'de verilmiştir.

3.2. SOSYAL DIŞLANMA, PSİKOLOJİK DIŞLANMA VE SOSYAL REDDEDİLMENİN; KONTROL, AİT OLMA VE OLUMLU BENLİK DEĞERİ İHTİYAÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Sosyal dışlanma, psikolojik dışlanma ve sosyal reddedilme koşullarında bulunan kadın ve erkek katılımcıların, ihtiyaç tehdidi ölçeğinden aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3.2.1.'de verilmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanlar katılımcıların ihtiyaçları üzerinde daha fazla tehdit hissettiklerine işaret etmektedir.

Tablo 3.2.1. İhtiyaç Tehdidi Ölçeğinden Alınan Puanlara Ait Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Dışlanma Türü		İHTİYAÇLAR					
		Ait Olma		Benlik Değeri		Kontrol	
		$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S
Sosyal Dışlanma	Kadın	23.96	5.62	16.33	6.44	16.18	5.37
	Erkek	21.57	6.55	15.22	5.03	14.27	4.39
	Toplam	22.88	6.14	15.83	5.84	15.32	5.00
Psikolojik Dışlanma	Kadın	24.50	4.90	17.71	6.00	18.67	4.48
	Erkek	22.75	5.13	16.93	5.44	18.11	4.24
	Toplam	23.89	5.02	17.44	5.79	18.48	4.38
Reddedilme	Kadın	22.48	6.37	16.02	6.02	16.57	5.38
	Erkek	19.41	5.65	13.54	4.76	14.67	4.46
	Toplam	21.07	6.21	14.88	5.59	15.69	5.04

Katılımcıların ait olma, kontrol ve olumlu benlik değeri ihtiyaçları üzerinde hissettikleri tehdidin, maruz kaldıkları dışlanma türü ve cinsiyetlerine bağlı olarak anlamlı fark gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla verilere 3 (sosyal dışlanma, psikolojik dışlanma, sosyal reddedilme) X 2 (kadın, erkek) araştırma desenine uygun çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3.2.1.'de verilmiştir.

Tablo 3.2.2. Katılımcıların Kontrol, Ait Olma ve Olumlu Benlik Değeri İhtiyaçları Üzerinde Hissettikleri Tehdidin, Maruz Kaldıkları Dışlanma Türü ve Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesine İlişkin MANOVA Sonuçları

Etki	Wilks' Lambda	s.d.	Hata s.d.	F	p	η^2
Dışlanma Türü	.87	6.00	478.00	5.53	.00	.06
Cinsiyet	.96	3.00	239.00	3.54	.02	.04
Dışlanma Türü X Cinsiyet	.99	6.00	478.00	.36	.90	.00

Analiz sonuçlarına göre; dışlanma türü (Wilk's $\Lambda = .87$, $F(6,478) = 5,53$, $p < .05$, $\eta^2 = .06$) ve cinsiyet (Wilk's $\Lambda = .96$, $F(3,239) = 3,54$, $p < .05$, $\eta^2 = .06$) temel etkileri anlamlıdır. Ancak cinsiyet ve dışlanma türü ortak etkisi anlamlı değildir (Wilk's $\Lambda = .99$, $F(6, 478) = .36$, $p = .90$, $\eta^2 = .00$).

MANOVA sonucunda dışlanma türü ve cinsiyet değişkenlerinin temel etkileri anlamlı bulunduğundan her bağımlı değişken için izleyen varyans analizlerine (ANOVA) bakılmıştır. Çok değişkenli varyans analizini (MANOVA) izleyen tek değişkenli varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 3.2.2.'de verilmiştir.

Tablo 3.2.2.'de görülebileceği gibi dışlanma türü temel etkisi, ait olma $F(2,241) = 4.55$, $p < .05$, $\eta^2 = .04$, benlik değeri $F(2,241) = 3.89$, $p < .05$, $\eta^2 = .03$ ve kontrol $F(2,241) = 9.85$, $p < .05$, $\eta^2 = .08$ ihtiyaçları üzerinde hissedilen tehdit puanlarında anlamlı fark olduğunu göstermektedir. Cinsiyet temel etkisi de benzer biçimde ait olma $F(1,241) = 10.44$, $p < .05$, $\eta^2 = .04$ ve kontrol $F(1,241) = 5.50$, $p < .05$, $\eta^2 = .02$ ve olumlu benlik değeri $F(1,241) = 3.88$, $p < .05$, $\eta^2 = .01$ olmak üzere her üç ihtiyaca yönelik olarak hissedilen tehdit üzerinde anlamlı fark olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 3.2.3. Dışlanma Türü ve Cinsiyet Etkilerine Göre, İhtiyaç Tehdidi Ölçeğinden Alınan Puanlara Uygulanan Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama Kare	F	p	η^2
Dışlanma Türü						
Ait Olma	298.69	2	149.35	4.55	.01	.04
Benlik Değeri	253.95	2	126.98	3.89	.02	.03
Kontrol	451.36	2	225.68	9.85	.00	.08
Cinsiyet						
Ait Olma	342.58	1	342.58	10.44	.00	.04
Benlik Değeri	126.76	1	126.98	3.88	.05	.01
Kontrol	126.10	1	225.68	5.50	.02	.02
Dışlanma Türü X Cinsiyet						
Ait Olma	17.04	2	8.52	.26	.77	.00
Benlik Değeri	32.74	2	16.37	.50	.61	.00
Kontrol	22.60	2	11.30	.49	.61	.00
Hata						
Ait Olma	7908.16	241	32.81			
Benlik Değeri	7869.47	241	32.65			
Kontrol	5321.67	241	22.91			
Toplam						
Ait Olma	134584.00	247				
Benlik Değeri	71734.00	247				
Kontrol	73158.00	247				

Dışlanma türü temel etkilerinin kaynağının belirlenmesine yönelik olarak, anlamlı fark belirlenen ortalamalar Tukey testi ile karşılaştırılmıştır. Analizlere göre psikolojik dışlanma ($\bar{x} = 23.89$, $S=5.02$) koşulundaki katılımcıların, ait olma ihtiyacı üzerinde hissettikleri tehdit; reddedilmeye maruz kalan bireylere göre ($\bar{x} = 21.07$, $S= 6.21$) anlamlı düzeyde yüksektir (sırasıyla; $q=2.68$, $p<.05$). Psikolojik dışlanma ve sosyal dışlanma grupları arasında ise ait olma ihtiyacı bakımında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Benzer şekilde sosyal dışlanma koşulundaki katılımcılar ile reddedilme koşulundaki katılımcılar arasında da, ait olma ihtiyacı üzerinde hissedilen tehdit açısından anlamlı bir fark gözlenememiştir. Analiz sonuçları psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin ($\bar{x} = 17.44$, $S= 5.79$) benlik değeri ihtiyacı üzerinde, sosyal reddedilmeye maruz kalanlara göre ($\bar{x} = 14.88$ $S=5.59$ anlamlı düzeyde daha fazla tehdit hissettiklerine işaret etmektedir ($q= 2.54$, $p<.05$). Kontrol ihtiyacı üzerinde hissedilen tehdide yönelik analiz sonuçlarına bakıldığında ise psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin ($\bar{x} = 18.48$, $S= 4.38$), sosyal dışlanma maruz kalan ($\bar{x} = 15.32$, $S= 5.01$) ve sosyal reddedilmeye maruz kalan bireylere göre ($\bar{x} = 15.69$, $S= 5.04$) anlamlı düzeyde daha fazla tehdit hissettikleri belirlenmiştir (sırasıyla; $q=3.17$, $p<.05$, $q=2.77$, $p<.05$).

Diğer yandan cinsiyet temel etkisine ait ortalamaların karşılaştırıldığı analizlerden elde edilen sonuçlara göre; dışlanmaya maruz kalan kadınlar ait olma ihtiyacı üzerinde ($\bar{x} = 23.67$, $S=5.66$) erkeklere oranla ($\bar{x} = 21.08$, $S=5.96$) daha fazla tehdit hissetmektedirler. Benzer şekilde, dışlanmaya maruz kalan kadınların kontrol ihtiyacı üzerinde hissettikleri tehdidin ($\bar{x} = 17.21$, $S=5.15$) erkeklere göre ($\bar{x} = 15.45$, $S= 4.62$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benlik değeri ihtiyacına ait sonuçlara bakıldığında ise yine kadınların ($\bar{x} = 17.71$, $S= 6.00$), erkeklere göre ($\bar{x} = 16.93$, $S= 5.44$) anlamlı düzeyde daha fazla tehdit hissettikleri tespit edilmiştir.

3.3. DIŞLANMAYA MARUZ KALAN BİREYLERİN YÖNELDİĞİ OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞ VE ANTI-SOSYAL DAVRANIŞ TEPKİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Katılımcıların dışlanmaya maruz kaldıklarında verdikleri tepkilerin belirlenmesine yönelik olarak, kuramsal temel göz önünde bulundurularak olumlu sosyal davranış ve anti-sosyal davranış tepkileri için 3 (sosyal dışlanma, psikolojik dışlanma, sosyal

reddedilme) X 2 (kadın, erkek) araştırma desenine uygun varyans analizleri (ANOVA) uygulanmıştır.

Analizler sonucunda, dışlanmaya maruz kalan bireylerin gösterdiği olumlu sosyal davranış tepkileri üzerinde, dışlanma türü ($F(2,241) = 1.78, p = .17, \eta^2 = .01$) ve cinsiyet ($F(1,241) = 1.07, p = .30, \eta^2 = .00$) temel etkileri ile cinsiyet ve dışlanma türü ortak etkisinin ($F(2,241) = .24, p = .79, \eta^2 = .00$) anlamlı bir farka yol açmadığı belirlenmiştir.

Dışlanma sonucunda anti-sosyal davranışlara yönelme eğiliminin belirlenmesine yönelik olarak uygulanan varyans analizi sonuçları ise tablo 3.3.'de verilmiştir.

Tablo 3.3.1. Anti-Sosyal Davranış Eğilimine Ait Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama Kare	F	p	η^2
Dışlanma Türü	81.94	2	40.97	1.32	.27	.01
Cinsiyet	188.27	1	188.27	6.09	.01	.02
Dışlanma Türü X Cinsiyet	42.99	2	21.49	.70	.50	.01
Hata	7449.48	241	30.91			
Toplam	80060.00	247				

Tablo 3.3.'de görüldüğü gibi. Dışlanmaya maruz kalan bireylerin anti-sosyal tepkilere yönelmesinde cinsiyet temel etkisi anlamlı bir farka işaret etmektedir ($F(1,241) = 6,09, p < .05, \eta^2 = .02$). Dışlanma türü temel etkisi ile dışlanma türü ve cinsiyet ortak etkisinin ise herhangi bir anlamlı farka yol açtığı gözlenmemiştir.

Sonuçlara göre, dışlanmaya maruz kalan erkekler ($\bar{X} = 18.09$, $S = 6.26$) dışlanmaya maruz kalan kadınlara oranla ($\bar{X} = 16.40$, $S = 4.50$) anlamlı düzeyde daha fazla anti-sosyal davranışlara yönelmektedirler. Buradan yola çıkarak, erkeklerin dışlanmaya maruz kaldıklarında, sosyal kabule yönelik olmayan, saldırgan ve sosyal bağların zayıflamasını tetikleyici davranışlara kadınlara oranla daha fazla yöneldiklerini söylemek mümkündür. Katılımcıların anti-sosyal davranış tepkilerine ait ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3.4.'de verilmiştir.

Tablo 3.3.2. Katılımcıların Anti-Sosyal Davranış Tepkilerine Ait Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.

Dışlanma Türü	Cinsiyet	$\bar{X}$	S
Psikolojik Dışlanma	Kadın	17.12	4.55
	Erkek	18.86	6.22
	Toplam	17.72	5.22
Sosyal Dışlanma	Kadın	16.87	5.72
	Erkek	17.65	5.80
	Toplam	17.22	5.73
Sosyal Reddedilme	Kadın	15.13	4.58
	Erkek	17.95	6.80
	Toplam	16.42	5.84
Toplam	Kadın	16.40	4.50
	Erkek	18.09	6.26
	Toplam	17.11	5.62

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

Daha önce de belirtildiği gibi bu araştırmada psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma, ve reddedilme kavramlarının farklı olgulara işaret edip etmediklerinin görgül olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma, ve reddedilme kavramlarının tanımlarına uygun durumların ait olma, olumlu benlik değerine sahip olma, kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçları için oluşturdukları tehdidin ve yol açtıkları olumlu sosyal ve saldırgan davranışların düzeyleri arasında farklılıkların olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla ilk bölümde konuyla ilgili kuram, görüş, kavram ve araştırma bulguları gözden geçirilerek araştırmacının yanıtlamayı amaçladığı sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde, araştırmacının örneklemini oluşturan katılımcılar, veri toplamada kullanılan araçlar ve verilerin toplanmasında izlenen yol hakkında bilgi verilerek, üçüncü bölümde verilerin analizlerinden elde edilen sonuçlar özetlenmiştir. Bu bölümde ise analizlerin sonuçlarına ilişkin yorum ve tartışmalara yer verilecektir.

4.1. PSİKOLOJİK DIŞLANMA, SOSYAL DIŞLANMA VE SOSYAL REDDEDİLME İLE CİNSİYETİN, AİT OLMA, OLUMLU BENLİK DEĞERİ VE KONTROL İHTİYAÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme yaşantıları ve cinsiyetin ait olma, olumlu benlik değeri ve kontrol ihtiyaçları üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yürütülen analizlerin sonuçları bu dışlanma türlerinin söz konusu ihtiyaçları tehdit düzeyleri arasında farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçları, bazı araştırmacılar tarafından eş anlamlı ya da birbirleri yerine kullanılan psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme kavramlarının aslında birbirlerinden farklı olgulara işaret ettiklerinin bir göstergesi olarak kabul etmek ve dolayısıyla bu kavramların eş anlamlı ya da birbirlerinin yerine kullanılmalarının uygun olmadığı şeklinde yorumlamak mümkündür. Dolayısıyla, bu bulgular psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme arasındaki farklılıklara dikkat çeken araştırmacıların (Blackhart ve ark., 2009; Leary, 2005; Williams, 2007) görüşlerini doğrular niteliktedir. Bu bağlamda, psikolojik dışlanma üzerinde özellikle durulmasında yarar vardır. Üç ihtiyacı tehdit düzeyi diğer iki dışlanma türünden anlamlı derecede farklı olmasa da,

psikolojik dışlanmanın üç ihtiyaçtan her biri için oluşturduğu tehdit düzeyinin diğer dışlanma türlerinden ya birisinin ya da ikisinin oluşturduğu tehdit düzeyinden anlamlı derecede yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu bulgular, psikolojik dışlanmanın, en azından Williams'ın (2007) görüşlerinden hareketle Aydın (2008) tarafından tanımlandığı şekliyle diğer iki dışlanma türünden farklı bir olgu olma olasılığının oldukça yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Üç dışlanma türünün ait olma ihtiyacını tehdit düzeyleri arasında yapılan karşılaştırmaların sonuçlarına göre, psikolojik dışlanma ve sosyal dışlanma, sosyal reddedilmeye göre bu ihtiyaç için daha fazla tehdit oluşturmaktadır. Psikolojik dışlanmanın sosyal reddedilmeye göre ait olma ihtiyacını daha fazla tehdit ettiğini gösteren bulgunun oldukça beklendiği söylenebilir. Daha önce de belirtildiği gibi, psikolojik dışlanma şeklinde gerçekleşen dışlanma türü yok sayılmayı, fark edilmemeyi, tepki verilmemeyi içermektedir (Aydın, 2008; Williams, 2007). Yok sayılma ya da fark edilmemenin oldukça itici bir yaşantı olduğu sayısız araştırmacı tarafından dile getirilmiştir (Williams, 2001). Bunun yanı sıra, kendisine karşı hiçbir tepki verilmemesi ya da istenmediğinin açıkça dile getirilmemesi nedeniyle, psikolojik dışlanmaya hedef olan bir birey gerçekten dışlanıp dışlanmadığından ya da dışlanıyorsa niçin dışlandığından emin değildir (Williams ve ark., 2002); ve dolayısıyla psikolojik dışlanma bir belirsizliği de beraberinde getirmektedir. Buna karşı sosyal reddedilmede ilişki kurmak isteğinde olan kişinin bu isteğinin açıkça geri çevrilmesi söz konusudur (Blackhart ve ark., 2009; Williams). Yani, sosyal reddedilmede, bireyin olumsuz olsa bir tepki alması nedeniyle bir belirsizlik söz konusu değildir. Ayrıca, yine olumsuz da olsa bir tepki alması nedeniyle, birey en azından yok sayılma ya da fark edilmeme gibi bir duygu da yaşamamaktadır. Belirsizlik çoğu kez kararsızlığa ve iç çatışmalara yol açan bir durumdur. Dolayısıyla, hem psikolojik dışlanma hem de reddedilme itici yaşantılar olmakla birlikte, belirsizlik ve yok sayılmayı da içermesi nedeniyle, psikolojik dışlanmaya hedef olmanın ait olma ihtiyacını daha fazla tehdit etmesi akla yakın bir olasılık gibi görünmektedir.

Bulgularımız psikolojik dışlanmanın sosyal reddedilmeye göre olumlu bir benlik değerine sahip olma ihtiyacını daha fazla tehdit ettiğini, ancak bu ihtiyacı tehdit açısından sosyal dışlanma ile sosyal reddedilme arasında bir fark olmadığını göstermiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, psikolojik dışlanma hedef kişiyi yok saymayı, fark edilmemeyi ve bu kişiye karşı olumlu ya da olumsuz bir tepki vermemeyi

içermektedir (Aydın, 2008; Williams, 2007). Bir anlamda, psikolojik dışlanma hedef kişiye tepkide bulunmaya değmeyecek ölçüde değersiz olduğu mesajını vermektedir. Buna karşı, sosyal dışlanmada dışlayan birey ya da grup dışladığı kişiye istenmediğini açıkça dile getirmektedir. Bir çok kuramcı ve araştırmacı yok sayılma ve fark edilmemenin bireylerin benlik değeri açısından büyük bir tehdit oluşturduğunu dile getirmektedir (Williams, 2001). Yine bir çok araştırmacı ve kurama göre, yok sayılma ile olumsuz tepkilere hedef olma gibi iki seçenekten birini seçmek zorunda bırakıldıkları takdirde insanların büyük bir çoğunluğunun olumsuz tepkilere hedef olmayı tercih edeceklerini öne sürmektedirler (Williams, 2001). Bu açıdan bakıldığında, yok sayılmayı içeren psikolojik dışlanmanın olumlu bir benlik değerine sahip olma ihtiyacını, olumsuz da olsa bir tepkiye hedef olmayı içeren sosyal reddedilmeden daha fazla tehdit etmesi beklendik bir bulgudur.

Bu noktada, Williams (2007) ve Aydın'ın (2008) tanımlarından hareketle, psikolojik dışlanmada dışlayan ve dışlanan arasında bir ilişki bulunmadığı, buna karşı iç grup tarafından uygulanan sosyal dışlanmanın benlik değerini daha fazla tehdit etmesinin beklendik bir durum olduğu öne sürülebilir. İç grup tarafından dışlanmanın daha fazla itici bulunduğunu gösteren araştırma bulguları göz önüne alındığında, bu sava Aydın'ın (2008) tanımı çerçevesinde ikna edici bir yanıt vermek güç gibi görünmektedir. Sadece, yok sayılmanın değersizlik hissi yarattığı olgusundan hareketle psikolojik dışlanmanın benlik değerini daha fazla tehdit ettiği öne sürülebilir. Diğer yandan, Williams (2001, 2007) psikolojik dışlanmada dışlayan ve dışlanan arasında önceden bir ilişki olmadığı görüşünü katı bir biçimde savunmamakta, bu tür dışlanmanın iç grup üyelerince de uygulanabileceğini belirtmektedir.

Olumlu benlik değerine sahip olma ihtiyacını tehdit açısından sosyal dışlanma ile sosyal reddedilme arasında fark olmadığını gösteren bulgumuzun da dikkat çekici olduğu söylenebilir. Sosyal dışlanmada dışlayan ve dışlanan arasında önceden bir ilişki olduğunu öne süren tanımlar (Aydın, 2008; William, 2007) ve iç grup üyeleri tarafından uygulanan dışlanmanın daha yoğun etkilerinin olduğunu gösteren araştırma bulguları birlikte değerlendirildiğinde, sosyal dışlanmanın benlik değeri için daha fazla tehdit edici olması beklenir. Buna karşı, sosyal reddedilmede reddedilen kişinin reddeden kişi ya da grupla bir ilişki kurma isteğinin olduğunu, ancak sosyal dışlanmada reddedilen bireyin böyle bir istek ya da çabanın bulunmadığını vurgulayan görüşler (Blackhart ve ark., 2009) çerçevesinde düşünüldüğünde ise sosyal reddedilmenin benlik değeri için

daha büyük bir tehdit oluşturması akla yakın bir olasılık gibi görünmektedir. Ancak, tanımlardan bağımsız, günlük gözlemlere dayalı olarak düşünüldüğünde, hem iç grup tarafından dışlanmanın, hem de üye olmak istediğimiz bir grup tarafından reddedilmenin benlik değerini zedeleyici yaşantılar olduğu sonucuna varmak ve bulgumuzun da bu olgudan kaynaklanmış olabileceğini öne sürmek mümkündür.

Dışlanma türlerinin kontrol ihtiyacını tehdit düzeyleri arasında yapılan karşılaştırmalar psikolojik dışlanmanın bu ihtiyaç açısından hem sosyal dışlanmadan hem de sosyal reddedilmeden daha fazla tehdit oluşturduğunu ortaya koymuştur. Bu bulguları da yine psikolojik dışlanmanın yok sayma, fark etmeme ve tepki vermemeyi içermesiyle açıklamak mümkün gibi görünmektedir. Williams'a (2001) göre yok sayma, farkında değilmiş gibi davranma ve tepkisizlik tüm olumsuz sosyal etkileşimler arasında kontrol ihtiyacı açısından en olumsuz durumdur ve hedef kişide büyük ölçüde kontrol algısı kaybına neden olmaktadır. Kuşkusuz, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme de hedef kişinin kontrol algısı için bir tehdit oluşturmaktadır. Ancak, söz konusu bu iki dışlanma durumunda da dışlayan kaynak hedef kişiye istenmediğini açıkça dile getirmektedir. Bu durumda hedef kişinin, karşısındaki kişi ya da grubu ikna etmeye çalışarak, onlara karşı saldırgan davranışlarda bulunarak ya da aslında kendisinin ilişkinin devam etmesini istediğini dile getirerek durumun kendi kontrolü altında olduğu yolundaki algısını bir ölçüde sürdürme şansı vardır. Yok sayma, farkında değilmiş gibi davranma ya da tepki vermemeye şeklinde gerçekleşen dışlanmada ise hedef kişinin etkileşimi kontrol etme şansı bulunmamaktadır.

Sosyal dışlanma ve sosyal reddedilmenin kontrol ihtiyacını tehdit düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmadığını gösteren bulgularımızı da bu iki dışlanma türünün de dışlayan kaynağın ilişkiyi sürdürmek ya da başlatmak konusundaki isteksizliğini sözel ya da davranışsal olarak hedef kişiye açıkça göstermesini içermesiyle açıkça açıklamak mümkün gibi görünmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, istenmediğinin açıkça dile getirilmesi kontrol ihtiyacı için bir tehdit oluştursa da, hedef kişinin davranışlarıyla durumu kontrol ettiğine ilişkin inançlarını korumasına bir dereceye kadar izin vermektedir.

Cinsiyet temel etkisinin kaynağını belirlemek amacıyla yapılan ortalamalar arası karşılaştırmaların sonuçları, türünden bağımsız olarak dışlanma karşısında kadınların algıladıkları tehdit düzeyinin üç ihtiyaç için de erkeklerden daha yüksek olduğunu

göstermiştir. Bu bulgular bir dışlanma durumunun ait olma, olumlu bir benlik değerine sahip olma ve kontrol ihtiyaçları açısından oluşturduğu tehdidin düzeyinde cinsiyete bağlı olarak değişebileceğini göstermektedir. Daha özel olarak ifade edilecek olursa, bu bulgular dışlanmanın ihtiyaç tehdidi açısından etkisinin kadınlar söz konusu olduğunda daha güçlü olduğuna işaret etmektedir.

İlgili literatürde, dışlanmanın ait olma, benlik değeri ve kontrol ihtiyaçlarını tehdit düzeylerinde cinsiyete bağlı bir farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle dışlanma durumunda kadınların her üç ihtiyaca yönelik olarak daha fazla tehdit algıladıklarını gösteren bulgularımızın karşılaştırmalı olarak tartışılması mümkün değildir. Ancak, bu araştırmadan elde edilen bulguların cinsiyetin ve söz konusu temel ihtiyaçlardan bir ya da ikisinin değişken olarak ele alındığı bazı dışlanma araştırmalarından elde edilen bulgularla benzerlikler gösterdiği söylenebilir. Örneğin, Poulsen (2006) tarafından yapılan bir çalışmada, psikolojik dışlanmaya maruz bırakılan kadınların, psikolojik dışlanmaya maruz bırakılan erkeklere göre anlamlı düzeyde daha düşük benlik saygısı, daha düşük grup aidiyeti ve daha fazla kendini suçlama eğilimi gösterdikleri bulunmuştur.

Kadınların dışlanma karşısında daha fazla ihtiyaç tehdidi yaşamalarının olası nedenlerinden biri daha fazla ilişki yönelimli olmaları olabilir. Willams ve Sommer'in (1997) daha önce sözü edilen araştırmasında dışlanma değişimlenmesi öncesinde kadın ve erkeklerin sözel olmayan davranışları gözlenmiş ve erkeklerin daha çok çevredeki nesnelere ilgilenirken, kadınların göz teması kurma ve gülümseme gibi ilişki kurmaya yönelik davranışlar sergiledikleri bulunmuştur. Kadınların erkeklere göre daha fazla ilişki yönelimli oldukları kabul edilirse, bir dışlanma ya da reddedilme durumunda en azından ait olma ihtiyaçlarını yönelik daha fazla tehdit algılamalarının doğal olduğu söylenebilir.

Fiske'e göre (2004) grup içinde kadınlar ilişkisel durumlara daha fazla önem verirken erkekler araçsal durumlara dikkat etmektedirler. Bu nedenle kadınlarda grup aidiyeti daha yüksek olmakta ve benlik tanımlamalarında karşılıklı bağımlılık erkeklere göre daha önemli bir yer tutmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, grup tarafından dışlanmanın kadınların ait olma ve olumlu bir benlik değerine sahip olma ihtiyaçları açısından daha fazla tehdit edici olmasının beklendik bir durum olduğu söylenebilir.

Diğer yandan, ilişkilere daha fazla önem vermeleri, grup aidiyetlerin yüksek olması ve benlik tanımlamalarında karşılıklı bağımlılığın daha önemli bir yer tutması nedeniyle kadınların dışlanmanın sonuçlarına karşı daha duyarlı olmaları mümkündür. Dışlanmanın sonuçlarına karşı duyarlı olmanın, dışlanma durumlarında ait alma, olumlu benlik değerine sahip olma ve kontrol ihtiyaçlarına yönelik tehdidin daha yüksek olarak algılanmasına yol açtığı düşünülebilir.

4.2. PSİKOLOJİK DIŞLANMA, SOSYAL DIŞLANMA VE SOSYAL REDDEDİLME İLE CİNSİYETİN ANTI-SOSYAL DAVRANIŞLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme ile cinsiyetin anti-sosyal davranışlar üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapılan analizlerin sonuçları anti-sosyal davranışların düzeyi açısından dışlanma türüne (psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme) bağlı bir farklılığın olmadığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla, bu araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak sergilenen anti-sosyal davranışların düzeyinden hareketle psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme arasında farklılıkların bulunduğunu ya da sözü edilen bu dışlanma türlerinin farklı olgulara işaret ettiklerini söylemek mümkün değildir.

İlgili literatürde psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilmenin yol açtığı anti-sosyal davranışlar arasındaki farklılıkların incelendiği tek bir araştırmaya rastlanmıştır. Soylu (2010) tarafından ülkemizde yürütülen bu araştırmada psikolojik dışlanmaya maruz kalanların, sosyal dışlanma ve reddedilmeye maruz kalanlara göre daha az saldırgan davranışlar sergilediklerini gösteren bulgular elde edilmiştir. Dolayısıyla, araştırmamızdan elde edilen bulgular literatürde rastlanan tek araştırmanın bulgularıyla tutarlı değildir. İki araştırma bulgusu arasındaki bu tutarsızlığın bağımlı değişken ölçümü almak için kullanılan ölçme aracı arasındaki farklılıktan kaynaklanmış olması mümkündür. Soylu'nun (2010) araştırmasında saldırganlık ölçümleri sadece saldırganlığın ölçülmesinde kullanılan bir ölçek aracılığı ile toplanmıştır. Bu araştırmada ise hem saldırganlığı hem de olumlu sosyal davranışları ölçen ve iki alt ölçekten oluşan bir ölçme aracı kullanılmıştır. Her iki davranış türünün aynı ölçek aracılığıyla ölçülmesi katılımcıların yanıtlarını olumlu sosyal davranışlar ile saldırgan davranışları dengeleyecek biçimde vermiş olmaları olasılığını akla getirmektedir. Ancak,

katılımcıları yanıtlarını dengeli biçimde vermiş oldukları görüşü bu aşamada bir spekülasyondan öte bir anlam taşımamaktadır.

Üç dışlanma türünün ait olma, benlik değeri ve kontrol ihtiyaçları üzerindeki etkilerine ilişkin analizlerimiz, psikolojik dışlanmanın kontrol ihtiyacı için diğer iki dışlanma türünden daha fazla tehdit oluşturduğunu göstermiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, Williams (2007) kontrol ihtiyacının tehdit edilmesinin daha fazla olumsuz sosyal davranışlara yol açacağını belirtmektedir. Ayrıca, psikolojik dışlanmanın tepki vermemeyi içermesi nedeniyle dışlanan bireyin daha fazla engellenme yaşayacağı ve dolayısıyla daha fazla saldırgan davranış sergileme olasılığının yüksek olacağı da düşünülebilir. Dolayısıyla, gerek Williams'ın (2007) modeli gerekse engellenme-saldırganlık hipotezi açısından bakıldığında, psikolojik dışlanma koşulunda bulunan katılımcıların sergiledikleri saldırganlık düzeyinin diğer iki koşulda bulunan katılımcılardan daha yüksek olması beklenirdi. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, ilgili analizlerin sonuçları bu beklentiyi doğrulamamıştır.

Diğer yandan, psikolojik dışlanmanın özellikleri dikkate alındığında, bu koşulda bulunan katılımcıların daha az saldırgan davranış sergilemelerinin beklendiği bir durum olduğu da savunulabilir. Psikolojik dışlama dışlanan kişiyi yok saymayı, fark etmemeyi ve bu kişiye karşı herhangi bir tepki vermemeyi içermektedir. Bu davranışın dışlanan kişinin bu durumu ortadan kaldırmaya yönelik tüm çabalarına rağmen devam etmesi halinde, dışlanan kişide bu durumu kabullenme ve çaresizlik tepkisinin ortaya çıkması mümkün olabilir. Bu durum gerçekleştiği takdirde psikolojik dışlanmanın ne saldırganlık ve benzeri olumsuz ne de ilişkileri onarmaya yönelik olumlu sosyal davranışlar sergileme olasılığı azalır. Bu açıdan bakıldığında da psikolojik dışlanmanın diğer iki dışlanma türüne göre daha az saldırgan davranışa yol açması beklenirdi. Ancak, elde edilen bulgular bu yöndeki beklentiyi de doğrulamamıştır.

Analiz sonuçları saldırgan davranışlar açısından psikolojik dışlanma ile sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme koşulunda bulunan katılımcılar arasında bir farklılık olmadığı gibi, sosyal dışlanma koşulunda bulunan katılımcılar ile sosyal reddedilme koşulunda bulunan katılımcılar arasında da fark olmadığını göstermiştir. Psikolojik dışlanma koşulu dışındaki dışlanma koşullarında bulunan katılımcılar arasında saldırganlık açısından bir farklılık bulunmadığını gösteren bulgumuz literatürde rastlanan tek benzer araştırma olan ve Soylu (2010) tarafından yürütülen araştırmadan

elde edilen bulgu ile tutarlılık göstermektedir. Benzer amaçlarla yürütülen iki araştırmada da benzer sonuçların elde edilmesi saldırgan davranışlara yol açma açısından sosyal dışlanma ile sosyal reddedilme arasında gerçekten bir fark olmaması olasılığını güçlendirmektedir.

Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme ile cinsiyetin saldırgan davranışlar üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapılan analizlerin sonuçları, türünden bağımsız olarak dışlanmanın yol açtığı saldırgan davranışlarda cinsiyete bağlı farklılıkların olduğunu ortaya koymuştur. Kadın ve erkek katılımcıların saldırganlık puanlarının ortalamaları incelendiğinde, erkeklerin saldırganlık puanlarının ortalamasının kadınların saldırganlık puanlarının ortalamasından yüksek olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, bu araştırmadan elde edilen bulgular, dışlanmaya hedef olduklarında erkeklerin sosyal bağların güçlendirilmesi açısından işlevsel olmayan, hatta bağların daha fazla zayıflamasıyla sonuçlanan saldırgan davranışlara daha fazla yöneldiklerini gösterdiğini söylemek mümkündür.

Dışlanma karşısında erkeklerin daha fazla saldırgan davranış sergilediğini gösteren bulgularımızın cinsiyetin bir değişken olarak ele alındığı bazı araştırmalardan genel olarak elde edilen bulgularla tutarlı olduğu söylenebilir. Örneğin, Williams ve Somer (1997) tarafından gerçekleştirilen bir dizi deneyde (Deney 3) dışlanma karşısında erkek katılımcıların, kadın katılımcılara göre, kendilerini dışlayan kaynağı daha fazla suçladıkları bulunmuştur. Benzer şekilde, ülkemizde dışlanmanın saldırganlık üzerindeki etkileri konusunda Anaçta (2010) tarafından yürütülen bir araştırmada sosyal dışlanma yaşayan erkeklerin hedef kişiye karşı kadın katılımcılardan daha fazla saldırgan davranışlar sergilediklerini gösteren bulgular elde edilmiştir. Bununla birlikte, ülkemizde yürütülen bir diğer araştırmada (Soylu, 2010), dışlanmanın yol açtığı saldırgan davranışlarda temel etki düzeyinde cinsiyete bağlı bir farklılığın olmadığı, ancak, sosyal reddedilme koşulunda bulunan kadın katılımcıların erkek katılımcılardan daha fazla saldırgan davranış sergiledikleri bulunmuştur. Genel olarak saldırganlıkta cinsiyet farklılıkları konusunda yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular arasında bir tutarlılık bulunmamaktadır. Bazı araştırmalarda erkeklerin, bazı araştırmalarda kadınların daha fazla saldırgan davranış sergiledikleri, bazılarında cinsiyete bağlı bir farklılık olmadığı bulunurken, diğerlerinde saldırganlık açısından gözlenen cinsiyet farklılıklarının saldırganlığın türüne bağlı olarak değiştiğini gösteren bulgular elde edilmiştir. Ancak, saldırganlık türüne bağlı olarak cinsiyet farklılıklarının incelendiği

araştırmalarda da aynı tür saldırgan davranışı bazen kadınların bazen de erkeklerin daha fazla sergiledikleri bulunmuştur. Dolayısıyla, araştırmamızdan elde edilen dışlanma karşısında verilen saldırgan tepkilerin cinsiyete bağlı olarak değiştiğini gösteren bulguların cinsiyete bağlı farklılıklara ilişkin bulgularımızın bazı dışlanma araştırmalarından elde edilen bulgularla tutarlılık gösterirken diğerleriyle çelişmesi az rastlanan bir durum değildir.

Diğer yandan, erkek katılımcıların kadın katılımcılardan daha fazla saldırganlık göstermeleri, cinsiyetin kontrol ihtiyacına yönelik tehdit algıları üzerindeki etkisine ilişkin bulgularımızla birlikte değerlendirildiğinde, Williams'ın (2007) psikolojik dışlanma modelinin kontrol ihtiyacına yönelik tehdidin olumsuz sosyal davranışlara yol açacağı yolundaki öngörüsüyle çeliştiğini belirtmekte yarar vardır. Hatırlanacağı gibi, ilgili analizler erkek katılımcılarımızın kontrol ihtiyaçlarına yönelik tehdit algılarının kadınlardan daha düşük olduğunu göstermiştir. Kontrol ihtiyacına yönelik daha az tehdit algılayan erkek katılımcıların daha fazla saldırgan davranış sergilemeleri psikolojik dışlanma modelinin kontrol algısının tehdit edilmesinin saldırgan davranışlara yol açacağı şeklindeki öngörüsüyle uygun doğrultuda değildir.

4.3. PSİKOLOJİK DIŞLANMA, SOSYAL DIŞLANMA VE SOSYAL REDDEDİLME İLE CİNSİYETİN OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme ile cinsiyetin olumlu sosyal davranışlar üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapılan analizlerin sonuçları ne dışlanma türü ne de cinsiyetin olumlu sosyal davranışlar üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Dolayısıyla, bu araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak sergilenen olumlu sosyal davranışların düzeyinden hareketle psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme arasında farklılıkların bulunduğunu ya da sözü edilen bu dışlanma türlerinin farklı olgulara işaret ettiklerini söylemek mümkün değildir.

Dışlanma türünün olumlu sosyal davranışlar üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını gösteren bulgumuz, yol açtıkları olumlu sosyal davranışlardan hareketle psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme kavramlarının arasında bir ayırım yapılamayacağını göstermenin yanı sıra, bu dışlanma türlerinin ait olma ve benlik değeri ihtiyaçları üzerindeki etkileri konusundaki bulgularımızla birlikte

değerlendirildiğinde, Williams'ın (2007) psikolojik dışlanma modelinin bazı öngörülleri açısından da karmaşık bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Daha önce belirtildiği gibi, Williams'ın (2007) psikolojik dışlanma modeli ait olma ve olumlu benlik değeri ihtiyaçlarına yönelik tehdit algılarının sosyal ilişkileri güçlendirmeye yönelik olumlu sosyal davranışlara yol açacağını öngörmektedir. Dışlanma türlerinin ihtiyaç tehdidi üzerindeki etkilerine ilişkin bulgularımız, psikolojik dışlanmaya hedef olan katılımcıların sosyal dışlanmaya hedef olan katılımcılara göre ait olma ihtiyaçları, sosyal reddedilmeye hedef olan katılımcılar göre olumlu benlik değeri ihtiyaçları üzerinde daha fazla tehdit algıladıklarını göstermiştir. Buna göre, Williams'ın (2007) psikolojik dışlanma modelinin öngörülleri doğrultusunda psikolojik dışlanma koşulunda bulunan katılımcıların diğer iki dışlanma koşulunda bulunan katılımcılardan daha fazla olumlu sosyal davranış göstermeleri beklenirdi. Diğer yandan, sosyal dışlanma koşulunda bulunan katılımcılar ile sosyal reddedilme koşulunda bulunan katılımcıların sergiledikleri olumlu sosyal davranışlar arasında fark olmaması ise, bu iki grubun ait olma ve olumlu benlik değerine sahip olma ihtiyaçları yönelik tehdit algılarının düzeyi arasında da fark olmaması nedeniyle, Williams'ın (2007) psikolojik dışlanma modelini doğrulamaktadır.

Araştırmanın amacını açıklarken de belirtildiği gibi, psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme kavramları arasında farklılıkların görgül olarak incelendiği araştırma sayısı yok denecek kadar azdır. İlgili literatürde bu amaçla yürütülen tek bir araştırmaya rastlanmıştır. Soylu (2010) tarafından yürütülen bu araştırmada da psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme şeklinde gerçekleşen dışlanma türlerinin saldırgan davranışlar açısından farklı sonuçlar doğurup doğurmadığı incelenmiştir. Dolayısıyla, söz konusu dışlanma türlerinin yol açtığı olumlu sosyal davranışların düzeyleri arasında farklılıklar olup olmadığını inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme şeklinde gerçekleşen dışlanma türleri arasında yol açtıkları olumlu sosyal davranışlar açısından farklılık olmadığını gösteren bulgularımızın karşılaştırılmalı olarak tartışılması söz konusu değildir.

Değişik dışlanma türlerinin yol açtıkları olumlu sosyal davranışların düzeyleri açısından farklılık göstermediği şeklindeki bulgularımızın Williams'ın (2007) psikolojik dışlanma modeli açısından karmaşık bir durum ortaya çıkarmasına karşın, cinsiyetin dışlanma

karşısında sergilenen olumlu sosyal davranışlar üzerindeki etkisine ilişkin bulgularımız bu modelin öngörülerini herhangi bir biçimde destekler yönde değildir. Kadın katılımcıların, erkek katılımcılara göre hem ait olma ihtiyacına hem de olumlu benlik değeri ihtiyacına yönelik daha fazla tehdit algılamalarına karşın, bu iki grubun olumlu sosyal davranışları arasında bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu Williams'ın (2007) psikolojik dışlanma modelinin ait olma ve olumlu benlik değerine yönelik tehdit algılarının sosyal ilişkileri onarmaya yönelik olumlu sosyal davranışlara yol açacağı şeklindeki öngörüsünü destekler yönde değildir.

Cinsiyetin dışlanma karşısında verilen tepkiler üzerindeki etkisi konusunda yapılan araştırmalar genellikle dışlanma karşısında kadınların erkeklerden daha fazla olumlu sosyal davranış sergileme eğiliminde olduklarına işaret etmektedir (Williams, 2001, 2007). Dolayısıyla, bu araştırmadan elde edilen bulgular genel olarak literatürde rapor edilen bulgularla aynı doğrultuda değildir. Literatürde rapor edilen bulgularla aynı doğrultuda olmayan bulgumuzun kullanılan ölçme aracının niteliğinden kaynaklanmış olması mümkündür. Bu araştırmada hem saldırganlığı hem de olumlu sosyal davranışları ölçen ve iki alt ölçekten oluşan bir ölçme aracı kullanılmıştır. Her iki davranış türünün aynı ölçek aracılığıyla ölçülmesi katılımcıların yanıtlarını olumlu sosyal davranışlar ile saldırgan davranışları dengeleyecek biçimde vermiş olmaları olasılığını akla getirmektedir. Ancak, literatürle uyumlu olmayan bulgumuzun iki farklı davranış türüne ilişkin ölçümlerin tek bir ölçme aracı aracılığıyla alınmasından kaynaklanabileceği görüşünün sadece bir spekülasyon olduğunu belirtmekte yarar vardır.

4.4 SONUÇ

Bu araştırma bireylerin grup dışında tutulması anlamında kullanılan psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme kavramlarının birbirlerinden farklı durum ya da olgulara işaret edip etmediklerini görgül olarak incelemek amacıyla yürütülmüştür. Değişik araştırmacıların dışlanmanın bazı temel insan ihtiyaçlarını tehdit ettiği ve bazen olumlu bazen olumsuz sosyal davranışlara yol açtığı yolundaki görüşlerinden hareketle, üç dışlanma türünün ait olma, benlik değeri ve kontrol ihtiyaçlarını tehdit düzeyleri ve yol açtıkları olumlu ve saldırgan davranışların miktarı arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilmenin ait olma, olumlu benlik değeri ve kontrol ihtiyaçlarını tehdit düzeyleri ve

yol açtıkları olumlu ve olumsuz sosyal davranışların miktarı arasında farklılık olmasının bu dışlanma türlerinin farklı durum ya da olguları kapsadıklarının bir göstergesi olarak kabul edilebileceği düşünülmüştür.

Üç dışlanma türünün ait olma, olumlu benlik değeri ve kontrol ihtiyaçlarını tehdit düzeyleri arasında bazı farklılıkların olduğu gözlenmiştir. Bu bulgular psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme kavramlarının farklı olgu ya da durumlara işaret ettiklerinin görgül kanıtı olarak yorumlanmıştır. Ancak, üç dışlanma türünün her üç ihtiyacı tehdit düzeyleri arasındaki tüm farkların anlamlı olmaması nedeniyle, kesin bir yargıya varmak için bu konuda daha fazla görgül çalışma yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, psikolojik dışlanma üzerinde özellikle durulmasında yarar vardır. Üç ihtiyacı tehdit düzeyi diğer iki dışlanma türünden anlamlı derecede farklı olmasa da, psikolojik dışlanmanın üç ihtiyacı her biri için oluşturduğu tehdit düzeyinin diğer dışlanma türlerinden ya birisinin ya da ikisinin oluşturduğu tehdit düzeyinden anlamlı derecede yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu bulgular, psikolojik dışlanmanın, en azından Williams'ın (2007) görüşlerinden hareketle Aydın (2008) tarafından tanımlandığı şekliyle diğer iki dışlanma türünden farklı bir olgu olma olasılığının oldukça yüksek olduğuna işaret etmektedir. Nitekim literatürde konuyla ilgili olarak yapılmış tek araştırma olan Soylu'nun (2010) çalışmasında da psikolojik dışlanmanın diğer iki dışlanma türünden farklı olduğunu gösteren bulgular elde edilmiştir. Bu nedenle, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme kavramlarının birbirlerinden farklı olgulara işaret edip etmediklerini incelemeye yönelik görgül çalışmalara devam edilmesi de gerekli olmakla birlikte, özellikle psikolojik dışlanmanın diğerlerinden farkının değişik açılardan görgül olarak irdelenmesinde yarar vardır.

Üç dışlanma türünün yol açtığı olumlu sosyal ve saldırgan davranışların düzeyleri arasında herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgulara dayanarak yol açtıkları olumlu sosyal ve saldırgan davranışların düzeylerinin üç dışlanma türü arasında ayırım yapılmasında bir ölçüt olarak kullanılamayacağı sonucuna varılmıştır. Ancak, bu bulgularımızın olumlu sosyal davranış ve saldırganlık ölçümlerinin aynı ölçek aracılığıyla toplanmasından kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle, üç dışlanma türünün farklı düzeylerde olumlu ve olumsuz sosyal davranışlara yol açıp açmadıklarını, buradan hareketle farklı olgulara işaret edip etmediklerini belirlemek

amacıyla ilerde yapılacak araştırmalarda olumlu ve olumsuz davranış ölçümlerinin farklı ölçüm araçlarıyla alınmasında yarar olduğu düşünölmektedir.

Araştırmanın temel amacı psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme kavramlarının farklı durum ya da olgulara işaret edip etmediklerinin görgöl olarak incelenmesi olmakla birlikte, cinsiyetin de araştırmaya bir değişken olarak dahil edilmesinin yararlı olacağı düşünölmüştür. Ait olma, olumlu benlik değeri ve kontrol ihtiyaçlarına yönelik tehdit algılarının cinsiyete bağlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik analizler, kadınların dışlanma karşısında bu ihtiyaçlara yönelik daha fazla tehdit algıladıklarını göstermiştir. Ayrıca, dışlanmanın erkelerde daha fazla saldırgan davranışa yol açtığı, dışlanma karşısında sergilenen olumlu sosyal davranışların düzeylerinde ise cinsiyete bağlı bir farklılık gözlenmemiştir.

KAYNAKÇA

- Anatça, V. (2010). *Dışlanmanın Saldırganlık Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Aydın, O. (2008). *Psikolojik Dışlanma Kavramı*. 15. Ulusal Psikoloji Kongresi, 3-5 Eylül 2008, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Aydın, O. ve Şahin, D. (2011). *Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalmanın Bilişsel, Duygusal ve Davranışsal Sonuçları*. Tübitak Proje Raporu, Proje No: 109K094, Ankara.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The Exercise of Control*. New York: Freeman.
- Baumeister, R. F. (1997). Esteem Threat, Self-Regulatory Breakdown And Emotional Distress Factors In Self-Defeating Behavior. *Review of General Psychology*, 1, 145–174.
- Baumeister, R. F., Bratstlavki, E., Finkenauer, C. & Vohs, K. D. (2001). Bad Is Stronger Than Good. *Review of General Psychology*, 5, 323-370.
- Baumeister, R. F. & DeWall, C. N. (2005). The Inner Dimension Of Social Exclusion. K. D. Williams, J. P., Forgas, & W. Von Hippel (Ed.) *The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection and Bullying*. (s.53-73). New York: Psychology Press.
- Baumeister, R. F., DeWall, C. N., Ciarocco, N. J. & Twenge, J. M. (2005). Social Exclusion Impairs Self-Regulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 589-604.
- Baumeister, R. F. & Leary, M. R. (1995). "The Need To Belong: Desire For Interpersonal Attachments As A Fundamental Human Motivation." *Psychological Bulletin*, 117, 497–529.
- Baumeister, R. F., Twenge, J. M. & Nuss, C. K. (2002). Effects of Social Exclusion On Cognitive Processes: Anticipated Aloneness Reduces Intelligent Thought. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 817-827.

- Blackhart G. G., Nelson, B. C., Knowles, M. L. & Baumeister, R. F. (2009). Rejection Elicits Emotional Reactions But Neither Causes Immediate Distress Or Lowers Self-Esteem; A Meta-Analytic Review Of 192 Studies On Social Exclusion, *Personality and Social Psychology Review*, 13, 269-309.
- Campbell, W. K., Krusemark, E. A., Dyckman, K. A., Brunell, A. B., McDowell, J. E., Twenge, J. M. & Clementz, B. A. (2006). A Magnetoencephalography Investigation Of Neural Correlates For Social Exclusion and Self-Control. *Social Neuroscience*, 1, 124-13
- DeWall, C. N. & Baumeister, R. F. (2006). Alone But Feeling No Pain: Effects Of Social Exclusion On Physical Pain Tolerance And Pain Threshold, Affective Forecasting And Interpersonal Empathy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 1-15.
- DeWall, C. N., Twenge, J. M., Gitter, S. A. & Baumeister, R. F. (2009). It's The Thought That Counts: The Role Of Hostile Cognition In Shaping Aggressive Responses To Social Exclusion." *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 45-59.
- DeWall, C. N., Maner, J. K. & Rouby, D. A. (2009). Social Exclusion And Early-Stage Interpersonal Perception: Selective Attention To Signs Of Acceptance, *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 729-741.
- Eisenberger, N. I., Lieberman, M. & Williams, K. D. (2003). Does Rejection Hurt? An fMRI Study Of Social Exclusion. *Science*, 302, 290-292.
- Gonsalkorale, K. & Williams, K. D. (2007). The KKK Won't Let Me Play: Ostracism Even By A Despised Outgroup Hurts. *European Journal of Social Psychology*, 37, 1176-1186.
- Greenberg, J., Pyszczynski, T. & Solomon S. (1986). The Causes And Consequences Of The Need For Self Esteem: A Terror Management Theory. R. F. Baumeister (Ed.), *Public Self And Private Self* (s. 189-212). New York: Springer-Verlag.
- Heider, F. (1958). *The Psychology Of Interpersonal Relations*. New York: Wiley.

- Hitlan, R. T., Clifton, R. J. & DeSoto, M. C. (2006). Perceived Exclusion In The Workplace: The Moderating Effects Of Gender On Work-Related Attitudes And Psychological Health. *North American Journal of Psychology*, 8, 217-236
- Twenge, J. M. (2007). When Does Social Rejection Lead To Aggression. K. D. Williams, J. P. Forgas & W. Von Hippel, (Ed.) *The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection And Bullying* (s.35-52). New York: Psychology Press.
- Lau, G., Mauldus, M. L., Richardson, R. (2009). Ostracism: How Much It Hurts Depend On How You Remember It. *Emotion*, 9, 430-434
- Leary, M. R. (1999). Making Sense Of Self-Esteem. *Current Directions in Psychological Sciences*, 8, 32-35.
- Leary, M. R. (2000). The Social And Psychological Importance Of Self-Esteem. R. M. Kowalski & M.R. Leary (Ed.) *The Social Psychology Of Emotional And Behavioral Problems: Interfaces Of Social And Clinical Psychology*. American Psychological Association.
- Leary, M. R. (2005). Varieties Of Interpersonal Rejection. K. D., Williams, J. P., Forgas & W. Von Hippel, (Ed.) *The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection And Bullying* (s.35-52). New York: Psychology Press.
- Leary, M. R., Haupt, A. L., Strausser, K. S., & Chokel, J. T. (1998). Calibrating The Sociometer: The Relationship Between Interpersonal Appraisals And State Self-Esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1290-1299.
- Leary, M. R., Kowalski, R.M., Smith, L. & Phillips, S. (2003). Teasing, Rejection And Violence: Case Studies Of The School Shootings. *Aggressive Behavior*, 29, 202-214.
- Leary, M. R., Tambor, E. S., Terdal, S. K. & Downs, D. L. (1995). Self-Esteem As An Interpersonal Social Monitor: The Sociometer Hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 518-530.

- Maner, J. K., DeWall, C. N., Baumeister R. F., & Schaller, M. (2007). Does Social Exclusion Motivate Interpersonal Reconnection? Resolving the "Porcupine Problem." *Journal Personality and Social Psychology*, 92, 42-55.
- MacDonald, G. & Leary, M. R. (2005). Why Does Social Exclusion Hurt? The Relationship Between Social And Physical Pain. *Psychological Bulletin*, 31, 202–223.
- Molden, D. C., Lucas, G. M., Gardner, W. L., Dean, K. & Knowles, M. L. (2009). Motivations For Prevention Or Promotion Following Social Exclusion: Being Rejected Versus Being Ignored, *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 425-431
- Nezlek, J. B., Kowalski, R. M., Leary, M. R., Blevins, T. & Holgate, S. (1997). Personality Moderators Of Reactions To Interpersonal Rejection: Depression And Trait Self-Esteem. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 1235-1244.
- Oaten, M., Williams, K.D., Jones, A. & Zadro, L. (2008). The Effects Of Ostracism On Self-Regulation In The Socially Anxious, *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27, 471-504.
- Ouwerkerk, J. W., Kerr, N. L., Gallucci, M. & Van Lange, P. A. M. (2005). Avoiding The Social Death Penalty: Ostracism And Cooperation In Social Dilemmas. K. D. Williams, J. P., Forgas, & W. Von Hippel (Ed.) *The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection And Bullying*. (s.321-332). New York: Psychology Press.
- Pickett, C. L. & Gardner, W. L. (2005). The Social Monitoring System: Enhanced Sensitivity To Social Clues As An Adaptive Response To Social Exclusion. K. D. Williams, J. P., Forgas, & W. Von Hippel (Ed.) *The social outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection And Bullying*. (s.213-226). New York: Psychology Press.
- Poulsen, J. R. (2006). *Coping With Social Ostracism: How Differences In Coping Strategies And Aspects Of The Situation Influence Outcomes For Targets Of Ostracism*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Michigan State Üniversitesi, 2006.

- Richman, L. S., Leary, M. R. (2009). Reactions To Discrimination, Stigmatization, Ostracism And Other Forms Of Interpersonal Rejection: A Multimotive Model, *Psychological Review*, 116, 2, 365-383.
- Seligman, M. E. P. (1975). *On Depression, Development And Death*. San Francisco, CA: Freeman.
- Soylu, B. (2010). *Bağışlayıcı Kişilik ve Negatif Duygunun Psikolojik Dışlanma, Sosyal Dışlanma ve Sosyal Reddedilme Karşısında Verilen Saldırganlık Tepkilerini Düzenlemedeki Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Twenge, J. M. & Baumeister, R. F. (2005). Social Exclusion Increases Aggression And Self Defeating Behavior While Reducing Intelligent Thought And Prosocial Behavior. D. Abrams, M. A. Hogg, & J. M. Markus, (Ed.). *The Social Psychology Of Inclusion And Exclusion* (s.25-46). New York: Psychology Press.
- Twenge, J. M., Baumeister, R. F., Tice, D. M. & Stucke, T. S. (2001). If You Can't Join Them, Beat Them: Effects Of Social Exclusion On Aggressive Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 1058-1069.
- Twenge, J. M., Baumeister, R. F., DeWall, C. N., Ciarocco, N. J., Bartels, J. M. (2007). Social Exclusion Decreases Prosocial Behaviour, *Journal of Personality and Social Psychology*, 92 (1), 56-66.
- Waldrip, A. M. (2007). *The Power Of Ostracism: Can Personality Influence Reactions To Social Exclusion?* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Teksas Üniversitesi, 2010.
- Warburton, W. A., Williams, K. D. & Cairns, D. R. (2006). When Ostracism Leads To Aggression: The Moderating Effects Of Control Deprivation." *Journal of Experimental Social Psychology*, 42, 213-220.
- Williams, K. D. (1997). Social Ostracism. R. M. Kowalski (Ed.). *Aversive Interpersonal Behaviors* (s.133-170). New York: Plenum.

- Williams, K. D. (2001). *Ostracism: The power of silence*. New York: Guilford Publications.
- Williams, K. D. (2007). Ostracism. *Annual Review of Psychology*, 58, 425-452.
- Williams, K. D. (2007). The Kiss of Social Death. *Social And Personality Psychology Compass*, 1 (1), 236-247.
- Williams, K. D., Cheung, C. K. T., Choi, W. (2000). Cyberostracism: Effects Of Being Ignored Over The Internet. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 748-762.
- Williams, K. D., Govan, C. L., Croker, V., Tyanan, D., Cruickshank, M. & Lam A. (2002). Investigations Into Differences Between Social And Cyber Ostracism, *Group Dynamics: Theory, Research and Practice*, 6, 65-77.
- Williams, K. D. & Sommer, K. L. (1997). Social Ostracism By One's Coworkers: Does Rejection Lead To Loafing Or Compensation? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 693-706.
- Williams, K. D. & Zadro, L. (2005). Ostracism: The Indiscriminate Early Detection System. K. D. Williams, J. P., Forgas, & W. Von Hippel (Ed.) *The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection And Bullying*. (s.19-34). New York: Psychology Press.
- Williams, K. D. & Zadro, L. (2001). Ostracism: On Being Ignored, Excluded And Rejected. M. R. Leary (Ed.). *Interpersonal Rejection* (s.21-53). New York: Oxford University Press.
- Wilson, R, S., Krueger, K. R., & Arnold, S. E. (2007). Loneliness And Risk Of Alzheimer Disease. *Archives of General Psychiatry*, 64, 234-40.
- Zadro, L., Boland, C. & Richardson, R. (2006). How Long Does It Last? The Persistence Of The Effects Of Ostracism In The Socially Anxious. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42, 692-697.
- Zadro, L., Williams, K. D. & Richardson, R. (2004). How Long Can You Go? Ostracism By A Computer Is Sufficient To Lower Self-Reported Level Of Belonging, Control, Self-

Esteem And Meaningful Existence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40, 560-567.

Zhong, C. B. & Leonardelli, G. J. (2008). Cold And Lonely: Does Social Exclusion Literally Feel Cold? *Psychological Science*, 9, 838-842.

EKLER

Ek 1. Demografik Bilgi Formu ve Çalışmada Kullanılan Dışlanma Öyküleri

Bu çalışma bir yüksek lisans tezi çerçevesinde yürütülmektedir. Değerlendirmeler toplu olarak yapılacağından sizlerden kimlik bilgisi istenmemektedir. Soruların hiçbirini atlamadan ve içtenlikle yanıtlamanız çalışma açısından önem taşımaktadır. Katılım tamamen gönüllülük esasına dayalıdır.

Katkılarınız için teşekkürler.

Yaşınız:

Cinsiyetiniz: Kadın ( ) Erkek ( )

Eğitim Durumu: Lisans ( ) Lisansüstü ( )

Aşağıda verilen öyküyü, öyküde bahsedilen olayın sizin başınıza geldiğini düşünerek okuyunuz:

Psikolojik Dışlanma Koşulu İçin Kullanılan Öykü

Farklı bölümlerden birçok öğrencinin katıldığı bir seçmeli dersinizin final notu olarak değerlendirilmek üzere bir grup projesi hazırlanmanız isteniyor. Sınıftaki diğer öğrencilerle önceden tanışmadığınız için gözünüze çarpan bir grubun yanına giderek öncelikle kendinizi tanıtip hazırlayacakları projeye dahil olmak istediğinizi belirtiyorsunuz. Gruptaki öğrenciler ödev ile ilgili olarak yapılabilecekler hakkında kendi aralarında fikir alışverişine başlıyorlar. Siz de zaman zaman araya girip düşüncelerinizi söylemeye çalışıyorsunuz fakat diğerleri konuştuğunuz zaman size dönüp bakmıyorlar bile ve siz yokmuşsunuz gibi kendi aralarında konuşmaya devam ediyorlar.

Sosyal Dışlanma Koşulu İçin Kullanılan Öykü

Farklı bölümlerden birçok öğrencinin katıldığı bir seçmeli dersinizin final notu olarak değerlendirilmek üzere bir grup projesi hazırlanmanız isteniyor. Sınıftaki diğer öğrencilerle önceden tanışmadığınız için gözünüze çarpan bir grubun yanına giderek öncelikle kendinizi tanıtip hazırlayacakları projeye dahil olmak istediğinizi belirtiyorsunuz. Projeye ilgili olarak yapılabilecekler hakkında konuşmak için gruptakilerle ders dışında birkaç kez bir araya geliyorsunuz. Son buluşmanızda proje grubundakiler sizinle çalışmak istemediklerini belirtiyorlar.

Sosyal Reddedilme Koşulu İçin Kullanılan Öykü

Farklı bölümlerden birçok öğrencinin katıldığı bir seçmeli dersinizin final notu olarak değerlendirilmek üzere bir grup projesi hazırlanmanız isteniyor. Sınıftaki diğer öğrencilerle önceden tanışmadığınız için gözünüze çarpan bir grubun yanına giderek öncelikle kendinizi tanıtip hazırlayacakları projeye dahil olmak istediğinizi belirtiyorsunuz. Projeye ilgili olarak yapılabilecekler hakkında fikirlerinizi anlatıyorsunuz. Fakat diğerleri ortaya attığınız tüm fikirlerle ilgili olumsuz bir tutum sergiliyorlar ve açıkça sizinle çalışmak istemediklerini söylüyorlar.

Ek 2 Tablo 1. Katılımcılara ve Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler (N=247)

Değişken	$\bar{X}$	S
Yaş	22.02	1.88
İhtiyaç Tehdidi Ölçeği		
Ait Olma	22.58	5.92
Benlik Değeri	16.02	5.81
Kontrol	16.47	5.00
Dışlanma Tepkileri Ölçeği		
Olumlu Sosyal Davranış	14.83	4.47
Anti-Sosyal Davranış	17.11	5.62
Dışlanma	Sıklık	(Yüzde)
Sosyal Dışlanma	82	(33.2)
Psikolojik Dışlanma	80	(32.4)
Sosyal Reddedilme	85	(34.4)
Cinsiyet		
Kadın	143	(57.9)
Erkek	104	(42.1)

Ek 3. Tablo 2. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'ne Uygulanan Temel Bileşenler Analizi ve Cronbach Alfa Güvenirlik Analizi Sonuçları

Maddeler	Faktörler		
	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör
Grubun üyelerinden biri değilmişim gibi hissederdim.	.61		
Orada bulunmamın bir anlamı yokmuş gibi hissederdim.	.73		
Kendimi gruba ait değilmiş gibi hissederdim.	.67		
Her şeye diğerlerinin karar verdiği hissine kapılırdım.	.72		
Grup dışından biriymişim gibi hissederdim.	.75		
Diğerleri tarafından benimsenmediğimi hissederdim.	.72		
Orada bulunmamın bir önemi olmadığını hissederdim.	.72		
Proje üzerinde diğerleri kadar söz sahibi olmadığımı hissederdim.	.73		
Kendime olan güvenim sarsılırdı.		.23	
Ortaya attığım fikirlerin yeterince iyi olmadığını hissederdim.		.53	
Gruba katılmamın herhangi bir fark yaratmayacağını düşünürdüm.		.27	
Gruptaki diğer üyeler kadar değerli değilmişim gibi hissederdim.		.25	
Projeye yapabileceğim katkıların önemli olmadığını düşünürdüm.		.56	
Diğerlerinin benim hakkımda ne düşünecekleri konusunda kaygılanırdım.		.39	
Proje ile ilgili istediğim kadar fikir ortaya atamayacağımı düşünürdüm.			.21
Projeyi istediğim şekilde yönlendiremeyeceğim hissine kapılırdım.			.39
Proje hazırlama sürecinde etkin olamayacağımı düşünürdüm.			.43
Gruba katılmamın önem taşımayacağını düşünürdüm.			.57

Açıklanan Varyans	% 43.63	% 10.23	% 6.85
Toplam Varyans	%60.71		
Cronbach Alfa	.88	.83	.79
Toplam-Test Cronbach Alfa	.92		

Ek 4. Tablo 3. Dışlanma Tepkileri Ölçeği'ne Uygulanan Temel Bileşenler Analizi ve Cronbach Alfa Güvenirlik Analizi Sonuçları

Maddeler	Faktörler	
	1. Faktör	2. Faktör
Gruptaki kişilere soğuk davranırdım.	.53	
Sinirlenirdim ve ağzıma geleni söylerdim.	.53	
Gruptaki kişilerle herhangi bir durumda bir araya gelmekten kaçınırdım.	.69	
Gruptaki kişilerden birileriyle karşılaştığım zaman orada değillemiş gibi davranırdım.	.77	
Projelerinin başarısız olmasını sağlamaya çalışırdım.	.48	
Gruptaki kişilerle bir daha konuşmazdım.	.77	
Bana yaptıklarının bedelini ödetmek için gruptakiler hakkında söylenti çıkarırdım.	.40	
Gruptaki kişilere, bana birlikte çalışma fırsatı verselerdi projeye katkımın olumlu yönde olacağını anlatmaya çalışırdım.		.50
Diğer arkadaşlarımdan ne yapmam gerektiği konusunda tavsiye alırdım.		.51
Bu durumu düzeltmek için harekete geçerdim.		.37
Gruptakilerle ayrı ayrı görüşüp benim hakkımdaki düşüncelerini değiştirmeye çalışırdım.		.55
Benimle çalışmak istememe nedenlerini öğrenir ve bu nedeni ortadan kaldıracak şekilde davranmaya çalışırdım.		.43
Açıklanan Varyans	%26.6	%22.98
Toplam Varyans	%49.9	
Cronbach Alfa	.79	.75
Toplam-Test Cronbach Alfa	.80	

Ek 5. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği

Aşağıdaki soruları, öyküde bahsedilen olayın başınıza geldiğini düşünerek yanıtlayınız.

	Bana hiç uygun değil	Bana uygun değil	Kararsızım	Bana biraz uygun	Bana çok uygun
1. Grubun üyelerinden biri değilmişim gibi hissederdim.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Proje ile ilgili istediğim kadar fikir ortaya atamayacağımı düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Kendime olan güvenim sarsılırdı.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Orada bulunmamın bir anlamı yokmuş gibi hissederdim.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Kendimi gruba ait değilmiş gibi hissederdim.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Ortaya attığım fikirlerin yeterince iyi olmadığını hissederdim.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Gruba katılmamın herhangi bir fark yaratmayacağını düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Proje üzerinde diğerleri kadar söz sahibi olmadığımı hissederdim.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Gruptaki diğer üyeler kadar değerli değilmişim gibi hissederdim.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Orada bulunmamın bir önemi olmadığını hissederdim.	☐	☐	☐	☐	☐
11. Her şeye diğerlerinin karar verdiği hissine kapılırdım.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Projeye yapabileceğim katkıların önemli olmadığını düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
13. Grup dışından biriymişim gibi hissederdim.	☐	☐	☐	☐	☐

	Bana hiç uygun değil	Bana uygun değil	Kararsızım	Bana biraz uygun	Bana çok uygun
14. Projeyi istediğim şekilde yönlendiremeyeceğim hissine kapılırdım.	☐	☐	☐	☐	☐
15. Diğerleri tarafından benimsenmediğimi hissederdim.	☐	☐	☐	☐	☐
16. Diğerlerinin benim hakkımda ne düşünecekleri konusunda kaygılanırdım.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Proje hazırlama sürecinde etkin olamayacağımı düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
18. Gruba katılmamın önem taşımayacağını düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐

Ek 6. Dışlanma Tepkileri Ölçeği

Aşağıdaki soruları, öyküde bahsedilen olay başınıza geldiği takdirde verebileceğiniz tepkileri düşünerek yanıtlayınız.

	Bana hiç uygun değil	Bana uygun değil	Kararsızım	Bana uygun	Bana çok uygun
1. Gruptaki kişilere soğuk davranırdım.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Sinirlenirdim ve ağızıma geleni söylerdim.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Gruptaki kişilerle herhangi bir durumda bir araya gelmekten kaçınırdım.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Gruptaki kişilere, bana birlikte çalışma fırsatı verselerdi projeye katkımın olumlu yönde olacağını anlatmaya çalışırdım.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Diğer arkadaşlarımdan ne yapmam gerektiği konusunda tavsiye alırdım.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Bu durumu düzeltmek için harekete geçerdim.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Gruptaki kişilerden birileriyle karşılaştığım zaman orada değillermiş gibi davranırdım.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Gruptakilerle ayrı ayrı görüşüp benim hakkımdaki düşüncelerini değiştirmeye çalışırdım.	☐	☐	☐	☐	☐

	Bana hiç uygun değil	Bana uygun değil	Kararsızım	Bana uygun	Bana çok uygun
9. Projelerinin başarısız olmasını sağlamaya çalışırdım.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Gruptaki kişilerle bir daha konuşmazdım.	☐	☐	☐	☐	☐
11. Benimle çalışmak istememe nedenlerini öğrenir ve bu nedeni ortadan kaldıracak şekilde davranmaya çalışırdım.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Bana yaptıklarının bedelini ödetmek için gruptakiler hakkında söylenti çıkarırdım.	☐	☐	☐	☐	☐